

РОМ-ГЕРМАНЫ БОЛОН АНГЛО-САКСОНЫ ЭРХ ЗҮЙН БҮЛИЙН ЗАРИМ ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ЗАРИМ ЗОХИЦУУЛАЛТ

(Харьцуулсан судалгаа)

*Г.Билгээ, Э.Энхтүвшин, Ц.Ариунаа,
П.Уранчимэг, Б.Туул, Ж.Үүрцайх*

ГАРЧИГ

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

- 1.Хуралдааны дэгийн зохицуулалт
- 2.Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам
- 3.Онц байдлын үед хуралдах хуралдааны дэг
- 4.Цахим хуралдааны дэг

МОНГОЛ УЛСЫН ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ӨНӨӨГИЙН
ЗОХИЦУУЛАЛТ БОЛОН ХАРААТ БУС БАЙДАЛ

- 1.Парламентын хуралдааны дэгийн зохицуулалт
- 2.Парламентын хуралдааны дэгийн бие даасан, хараат бус байдал

СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Нэг. РОМ-ГЕРМАНЫ ЭРХ ЗҮЙН БҮЛИЙН ОРНУУД

- 1.1.Бүгд Найрамдах Колумб Улс
- 1.2.Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
- 1.3.Бүгд Найрамдах Литва Улс
- 1.4.Бүгд Найрамдах Итали Улс

Хоёр. АНГЛО-САКСОНЫ ЭРХ ЗҮЙН БҮЛИЙН ОРНУУД

- 2.1.Бүгд Найрамдах Кипр Улс
- 2.2.Бүгд Найрамдах Ирланд Улс
- 2.3.Бүгд Найрамдах Гана Улс
- 2.4.Бүгд Найрамдах Фижи Улс
- 2.5.Бүгд Найрамдах Финланд Улс
- 2.6.Израил Улс

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

UIN.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

БНГУ	Бүгд Найрамдах Гана Улс
БНИУ	Бүгд Найрамдах Ирланд Улс
БНИУ	Бүгд Найрамдах Итали Улс
БНИУ	Израил Улс
БНКУ	Бүгд Найрамдах Кипр Улс
БНКУ	Бүгд Найрамдах Колумб Улс
БНЛУ	Бүгд Найрамдах Литва Улс
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
БНУ	Бүгд Найрамдах Улс
БНФУ	Бүгд Найрамдах Фижи Улс
БНФУ	Бүгд Найрамдах Финланд Улс
ЗГ	Засгийн газар
УИХ	Улсын Их Хурал
ҮХ	Үндсэн хууль

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Энэхүү судалгаанд захиалгын дагуу ром-германы болон англо-саксоны эрх зүйн бүлийн зарим орны парламентын хуралдааны дэгийн зохицуулалтаас Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн болон бусад хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх үе шат, онц байдлын үеийн болон цахим хуралдааны дэгийн талаар судлахыг зорилоо.

Ингэж судлахдаа англи-саксон болон ром-германы эрх зүйн бүлийн орнуудаас засаглалын хувьд Парламентын засаглалтай Бүгд Найрамдах улсууд, засаг захиргааны хувьд нэгдмэл улсуудыг сонгосон болно. Үүнд:

Ром-германы эрх зүйн бүлийн орнууд⁴¹²

- 1) Бүгд Найрамдах Колумб Улс;
- 2) Бүгд Найрамдах Солонгос Улс;
- 3) Бүгд Найрамдах Литва Улс;
- 4) Бүгд Найрамдах Итали Улс.

Англо-саксоны эрх зүйн бүлийн орнууд⁴¹³

- 1) Бүгд Найрамдах Кипр Улс;
- 2) Бүгд Найрамдах Ирланд Улс;
- 3) Бүгд Найрамдах Гана Улс;
- 4) Бүгд Найрамдах Фижи Улс;
- 5) Бүгд Найрамдах Финланд Улс;
- 6) Израил Улс.

Гадаадын орнуудын Парламент (Танхим)-ын чуулганы хуралдааны дэгийг зохицуулж байгаа хууль болон эрх зүйн зохицуулалтыг дараах үндсэн 4 асуудлаар судлав. Үүнд:

- хуулийн төслийг хэлэлцэх журам;
- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам;
- онц байдлын үед хуралдах дэг;
- цахим хуралдааны дэг.

Зүүлт.

Парламентын судалгааны хүрээлэнгээс өмнө нь гадаадын зарим орны парламентын хуралдааны дэг болон Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлттэй холбоотой асуудлаар дараах судалгааны ажлуудыг гүйцэтгэснийг лавлагаа болгон оруулж байна. Үүнд:

- Парламентын хуралдааны дэгийг хэрхэн тогтоодог талаарх бусад орнуудын туршлага, Судалгааны эмхэтгэл - XXIII боть, 2016 он, 310-316 дэх тал (СТ-16/209);
- Гадаадын зарим орны парламентын дэгийг тогтоодог эрх зүйн актын лавлагаа, Судалгааны эмхэтгэл - XXI боть, 2016 он, 199-201 дахь тал (СТ-15/409);
- Гадаадын зарим орны парламентын хэлэлцүүлгийн дэгийг дэгийн тухай хуулиар зохицуулсан байдал, 2016 (СТ-15/223).

⁴¹² Харьцуулсан эрх зүй гарын авлага 69 дэх тал. Хууль зүйн яам, УБ, 2013.

⁴¹³ Харьцуулсан эрх зүй гарын авлага 72 дахь тал. Хууль зүйн яам, УБ, 2013.

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Парламентын хуралдааны зохицуулалт болох баримт бичиг оруулж ирэх, асуудлаа уншиж сонсгох, хуралдаанд танилцуулга хийх, хэлэлцэх, асуудлыг олонхын зарчмаар санал хурааж шийдвэрлэх, асуулга хийх болон байнгын хороодын хуралдаанаар шийдвэр гаргах зэрэг журмууд нь XVII зууны сүүлч үе гэхэд англичад парламентын үйл ажиллагаанд нэг бүрчилсэн, тодорхой, бие даасан зохицуулалтууд болж чаджээ. Гэхдээ XVIII зууны үеэс л парламентын хуралдааны дэгийн хөгжилд болон парламентын дэгийн онол, түүний талаарх парламент дахь маргаан, мэтгэлцээнд английн парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын дарга Arthur Onslow болон эрх зүйн онолч Jeremy Bentham нар хувь нэмэр оруулж, хөгжлийн шинэ шатанд, мөн онолын түвшинд боловсруулж өгсөн гэж үздэг⁴¹⁴.

Монгол Улсын хувьд Улсын Бага Хурлаас 1992 оны 7 дугаар сарын 6-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд чуулганы хуралдааны дэгтэй холбоотой зохицуулалтыг тусгасан байжээ. 1996 онд Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулиас гадна Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай анхны бие даасан хуулийг баталсан байдаг.

Харин 2001 оноос чуулганы хуралдааны дэгийг УИХ-ын тогтоолоор (УИХ-ын 2001 оны 61 дүгээр, 2006 оны 14 дүгээр) зохицуулж байгаад, 2007 оноос дахин Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиар зохицуулах болсон байна.

2019 онд Үндсэн хуульд УИХ-ын хариуцлага, үйл ажиллагааг сайжруулахтай холбоотой нэмэлт, өөрчлөлт оруулсны дагуу УИХ-аас 2020 онд Монгол Улсын Их Хурлын тухай болон Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын шинэчилсэн найруулгыг баталсан.

Парламентад үйл ажиллагааны дотоод журам буюу хуралдааны дэгийн зохицуулалт зайлшгүй хэрэгтэй бөгөөд энэ нь улс орны хөгжлийн түвшин болон эрх зүйн бүлээсээ хамаараад харилцан адилгүй өөрийн гэсэн зохицуулалттай байгааг харж болох юм.

Үүнээс зөвхөн захиалагчийн өгсөн хүсэлтийн дагуу эрх зүйн дараах зохицуулалтуудыг авч үзлээ.

1. Хуулийн төслийг хэлэлцэх дэг

Судалгаанд хамрагдсан Парламентын засаглалтай Итали, Солонгос, Кипр, Гана, Колумб, Финланд, Ирланд, Литва улсууд нь парламентын хуралдааны дэгээ хуулиар зохицуулсан бол Фижи Улсын хувьд дүрмээр зохицуулсан байна.

Ингэж дэгээ хуулиар хуульчлан тогтоодог жишиг нь зөвхөн манай оронд төдийгүй олон оронд байдаг байна.

Судлагдсан улс орны парламентын дэгийн зохицуулалтад ажиглагдаж байгаа хэд хэдэн нийтлэг дэгийн зохицуулалт байна.

1. Парламентад өргөн барьсан хуулийн төслийг заавал албан ёсны сайтаар дамжуулан олон нийтэд мэдээлэх, санал авах ажиллагааг хуулиар зохицуулсан (Колумб, Өмнөд Солонгос, Кипр, Фижи).

⁴¹⁴ Л.Өлзийсайхан. Парламентын хуралдааны дэгийн онол, арга зүйн үндэс. УБ., 2010 он. 17 дахь тал.

2. Хуулийн төслийг Байнгын хороогоор судлуулах болон хэлэлцүүлэхээр хуваарилдаг, гэхдээ Колумба Улсад Байнгын хорооны хуралдаанаас өмнө томилсон илтгэгч хуулийн төслийн хариуцан судлан тухайн төслийг хэлэлцэх эсэх асуудлаар урьдчилан дүгнэлт гаргаж байна. Харин Литва Улсад хуулийн төслийг эхлээд хуваарилсан Байнгын хороогоор хэлэлцэж, уг төслийг цаашид чуулганаар хэлэлцэх бүрдүүлбэр хангасныг шалгадаг байна.
3. Парламентаас батлагдсан хуулийг Ерөнхийлөгч ёсчилно. Колумб улсад Ерөнхийлөгч нь ёсчилсны дараа шинэ хуулийг орон даяар танилцуулж, дагаж мөрдөхийг үүрэг болгодог байна.
4. Аль ч улсад тухайн улсын Ерөнхийлөгч нь бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хуульд хориг тавьж, дахин хэлэлцүүлэхээр Парламентад буцааж байна. Гэхдээ Өмнөд Солонгос, Гана улсад Ерөнхийлөгч хуулийн төслийг ёсчлохдоо Төрийн зөвлөлөөс⁴¹⁵ санал авдаг байна.

Хоёр танхимтай Парламентын хувьд хуулийн төслийг анх өргөн барьсан Танхим нь эхэлж хэлэлцээд, дараа нь нөгөө Танхимд хэлэлцүүлэхээр илгээх бөгөөд хүлээн авсан Танхим нь төслийг 2 дахь хэлэлцүүлгээс эхэлж хэлэлцэж байна. Хоёр Танхим төслийн талаар зөвшилцөлд хүрч батлах хүртэл нэг Танхимаас нөгөө Танхим руу шилжүүлж хэлэлцэх бөгөөд энэ нь нэг талаасаа ихээхэн цаг авдаг ч нөгөө талаасаа хууль батлах босго өндөр байгааг харж болох юм.

Хуулийн төсөл санаачлагчид нь улс оронд харилцан адилгүй байгаа бөгөөд аль эрх зүйн бүлд хамаарч байгаагаас шалтгаалан хууль санаачлагч субъект өөр байна. Колумб, Итали, Литва улсуудын хувьд Ерөнхийлөгч, парламентын гишүүд, Засгийн газар, тодорхой тооны иргэд нь нэгдэж хууль санаачлах эрхтэй. Тухайлбал, Колумб улсад сонгуулийн нэрийн жагсаалтын дор хаяж 5 хувьтай тэнцэх тооны иргэд хуулийн төсөл өргөн мэдүүлнэ. Литва улсад 50,000 иргэн гарын үсэг зурсан хуулийн төслийг Сейм хүлээн авна.

Кипр, Ирланд, Фижи, Финланд, Израил улсуудын хувьд Ерөнхийлөгчийн засаглалтай мөртлөө зөвхөн Засгийн газар болон Парламентын гишүүд хууль санаачлах эрхтэй байдаг байна.

2.Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналыг төрийн тэргүүн болон тодорхой тооны парламентын гишүүд, Засгийн газар, эсхүл тодорхой тооны сонгогчид гаргаж байна.

Судалгаанд хамрагдсан 10 улсаас 9 улс нь Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг тусгайлсан дэгээр зохицуулдаг бол гагцхүү Итали улсад ердийн горимоор Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хэлэлцдэг байна.

⁴¹⁵ Гана Улсын Үндсэн хуулийн 9 дүгээр бүлэг, “Ерөнхийлөгчид чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь зөвлөгөө өгөх Төрийн зөвлөл ажиллана”, https://www.constituteproject.org/constitution/Ghana_1996.pdf?lang=en

-Солонгос Улсын ҮХ-ийн 88 дугаар зүйл (1) Төрийн зөвлөл нь Гүйцэтгэх засаглалын эрх мэдэлд хамаарах чухал бодлогуудыг хэлэлцэнэ.

(2) Төрийн зөвлөл нь Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд болон бусад гишүүдээс бүрдэх бөгөөд тэдгээрийн тоо нь гучаас ихгүй, арван таваас доошгүй байна.

(3) Ерөнхийлөгч нь Төрийн зөвлөлийн дарга, Ерөнхий сайд нь дэд дарга байна.

Мөн судалгаанд хамрагдсан улсуудад Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг ард нийтийн санал асуулгаар эцэслэн баталсны дараа төрийн тэргүүн (Гана, Ирланд, Өмнөд Солонгос, Литва, Фижи) ёсчлох буюу тунхагладаг байна.

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль албан ёсоор хэвлэгдэн олон нийтэд зарлан тунхагласан өдрөөс (Колумб), Сонгуулийн төв хороо Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах ард нийтийн санал асуулгын дүнг хүлээн зөвшөөрснөөр (Өмнөд Солонгос), хуульд өөрт заасан хугацаанд (Ирланд), хууль тунхагласнаас хойш 1 сарын дараа (Литва) хүчин төгөлдөр үйлчилж эхлэхээр зохицуулсан бол Итали, Кипр улсад энэ хугацааг тодорхой заасан зохицуулалт олдоогүй болно. Үүнээс үзэхэд, улс орон бүр Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг хэлэлцэх дэг, батламжлах, хүчинтэйд тооцох хугацаа харилцан адилгүй байгаа нь харагдаж байна.

Түүнчлэн зарим улсын (Ирланд, Солонгос) хувьд Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг эхлээд парламентаараа хэлэлцэж баталсны дараа ард нийтийн санал асуулгаар дэмжигдсэн тохиолдолд батлагдсанд тооцож, Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурж баталгаажуулж байна. Харин Ерөнхийлөгч нь гарын үсэг зурахдаа Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөл Үндсэн хуульд нийцсэн эсэх, ард нийтийн санал асуулга хуулийн дагуу явагдсан эсэхийг хянан үзсэний дараа гарын үсэг зурж, нийтлүүлэхээр зохицуулсан байна.

Гана Улсын Үндсэн хуульд зааснаар Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулахдаа Төрийн зөвлөлөөс зөвлөгөө авч, парламент нь ард нийтийн санал асуулгыг явуулж, улмаар ард нийтийн санал асуулгаар дэмжигдсэн саналыг парламент баталж ерөнхийлөгч ёсчлохоор (хугацаа заагаагүй) заасан бол Колумб улсын хувьд 2 танхимаар дэмжигдсэн Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн хуулийн төсөл дээр ард нийтийн санал асуулгыг явуулж батлуулах бөгөөд түүнийг нийтэд зарлан тунхагласан өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр болсон гэж үздэг байна.

Израил улсын хувьд бичмэл Үндсэн хууль байхгүй бөгөөд 1948 оноос хойш албан ёсны баримт бичиг боловсруулах хэд хэдэн оролдлогууд хийсэн ч амжилтад хүрээгүй. Үүний оронд тус улсад хагас Үндсэн хуулийн статустай 11 суурь хууль (basic law)-иуд батлагдсан бөгөөд захиргааны байгууллагуудын бүрэн эрх, хүний үндсэн эрх гэсэн хоёр үндсэн асуудлыг хамарсан байна.

Бусад улсын (Кипр, Фижи, Финланд) хувьд парламентын саналын үр дүнгээр Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хэлэлцэн баталж, Ерөнхийлөгч нь ёсчлохоор зохицуулсан байна.

3.Онц байдлын үед хуралдах хуралдааны дэг

Судалгаанд хамрагдсан ихэнх улсуудын Үндсэн хууль болон хуралдааны дэгийн хуулинд онц байдлын үед хуралдах хуралдааны дэгийн талаар зохицуулсан байна. Тухайлбал: Ерөнхийлөгч, Засгийн газраас онц байдал зарласан тухай тогтоол, тунхаглал, мэдэгдэл зэрэг эрх зүйн акт гаргасныг Парламентаас эцсийн шийдвэрийг гаргах ба шаардлагатай бол уг шийдвэрийг сунгахаар заасан байна.

Жишээ нь: Фижи Улсын хувьд Ерөнхий сайд нь Цагдаагийн комиссар болон Фижи Улсын цэргийн командлагчаас өгсөн зөвлөмжийн дагуу хэсэгчилсэн, эсхүл бүхэлд нь онц байдал тогтоож парламентаар баталдаг бол Кипр улсын хувьд

Засгийн газрын Сайд нарын Зөвлөл онц байдал зарлах талаар тунхаглал гаргаж Төлөөлөгчдийн танхим соёрхон батлахаар заажээ.

Мөн Колумб Улсын аюулгүй байдалд аюул учруулж буй онц байдлын үед хууль тогтоох байгууллагаас урьдчилан зөвшөөрөл авалгүйгээр Ерөнхийлөгч онц байдал зарлах тухай зарлиг гаргах боломжтой байдаг бол Гана, Литва улс нь онц байдал тогтоосон ерөнхийлөгчийн шийдвэрийг парламент нь хэлэлцдэг байна.

Дээрхээс үзэхэд, онц байдал тогтоох хуралдааны дэгийн зохицуулалт нь харилцан адилгүй байна.

Мөн улс орнуудын онц байдал зарласан үргэлжлэх хугацаа харилцан адилгүй тогтоосон бөгөөд Колумб Улсын Ерөнхийлөгч 30 хоног хүртэл хугацаанд онц байдал зарладаг бол Кипр, Гана улсууд 2-3 сарын хугацаанд үргэлжилж болохоор заажээ. Түүнчлэн Финланд Улсын хувьд 1 жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар онц байдал зарлах боломжтой байхаар заасан нь судалсан улс орнуудаас онц байдлын үргэлжлэх хугацааг хамгийн их хугацаагаар тогтоосон улсаар тооцогдохоор байна.

Судалгаанд хамрагдсан ихэнх улс оронд онц байдлын асуудлыг хэлэлцэх үеэр өөр асуудлуудыг хэлэлцэхийг хориглосон байна.

4.Цахим хуралдааны дэг

Коронавируст халдвар (КОВИД-19) цар тахлын улмаас дэлхийн ихэнх орнуудад тодорхой хязгаарлалтын арга хэмжээ авч байгаа бөгөөд энэ нь тухайн улс орны хууль тогтоох байгууллагын байнгын ажиллах зарчмыг алдагдуулахад хүргэж байгаа тул зарим улсад хуралдааныг цахимаар явуулах болсон байна. Гэхдээ өмнө нь үүнийг зохицуулсан зохицуулалтыг улс орны парламентууд “хуралдааны дэг”-тээ тусгаагүй байсан тул одоогоор технологийн шийдлийг ашиглах, парламентад суудал бүхий намууд зөвшилцлийн үндсэн дээр хуралдаанаа цахимаар явуулж байна.

Үүний нэг адил судалгаанд хамрагдсан ихэнх улсууд цахим хуралдаанаар үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа хэдий ч энэ талаар тодорхой зохицуулсан зохицуулалтыг хуулиндаа оруулж өгөөгүй байгааг хууль батлах үйл явцтай холбож ойлгож болох юм. Учир нь хууль батлах үйл явц ихээхэн цаг хугацаа шаардах болон олонхын дэмжлэгийг авч баталдаг бөгөөд зарим үед улс төрийн үүднээс хандах ч тохиолдол байдаг байна.

Судалгаанаас үзэхэд, Фижи Улсын хувьд цахим системийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэн парламентын үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлсэн бөгөөд Финланд Улсын хувьд холбогдох хуулиндаа цахим хуралдааны дэгийг зохицуулсан зохицуулалттай байна.

Финланд Улсын Парламентын дэгийн хуульд түр хугацаанд үйлчлэх шийдвэрийг баталж, Парламент цар тахлын үед үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах, цахим хэлбэрээр хуралдах, зайнаас санал хураах боломжтой болсон. Энэ шийдвэрийг Парламентын даргын зөвлөл, Үндсэн хуулийн хороотой зөвшилцсөний үндсэн дээр гаргасан байна. Санал хураалтыг зайнаас явуулах, эхлэх, дуусах цагийг Парламентын даргын зөвлөл цаг тухайд нь мэдэгдэх болно. Хэрэв санал хураахад асуудал гарсан, эсхүл Парламентын даргын зөвлөл санал хураалт алдаатай болсон гэж үзвэл дахин санал хураалт явуулахаар шийдвэрлэж болно. Хорооны дарга нар Хороогоо зайнаас хуралдуулах эсэхийг шийднэ. Энэхүү зохицуулалт нь 2021 оны 06 дугаар сарын 30-ны өдрийг хүртэл хүчин төгөлдөр байна.

МОНГОЛ УЛСЫН ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ӨНӨӨГИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БОЛОН ХАРААТ БУС БАЙДАЛ

1. Парламентын хуралдааны дэгийн зохицуулалт

Улсын Бага Хурлаас 1992 оны 07 дугаар сарын 06-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг баталсан бөгөөд энэ хуулийн 6-9 дүгээр бүлгүүдэд чуулганы хуралдааны дэгтэй холбоотой зохицуулалтыг тусгасан байна.

Түүнээс хойш Улсын Их Хурал (УИХ)-ын 2 дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламент (1996-2000) Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулиас гадна Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай бие даасан (1996 он) анхны хуулийг баталсан байдаг.

Харин УИХ-ын 3 дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламент (2000-2004) өөрийн дэгээ УИХ-ын тогтоолоор зохицуулахаар шийдвэрлэн 2001 онд “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг батлах тухай” УИХ-ын 61 дүгээр тогтоолыг баталсан байна.

УИХ-ын 4 дэх удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламент (2004-2008) дэгийн зохицуулалтыг 2 удаа шинэчилжээ. 2006 онд “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг батлах тухай” УИХ-ын 14 дүгээр тогтоолыг, 2007 онд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг тус тус баталжээ. 2007 онд батлагдсан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг 2020 он хүртэл буюу байнгын ажиллагаатай парламентын түүхэнд хамгийн удаан даган мөрджээ.

УИХ-ын 7 дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламент (2016-2020) 2019 онд Үндсэн хуульд УИХ-ын хариуцлага, үйл ажиллагааг сайжруулахтай холбоотой нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан билээ. Энэхүү хууль тогтоох, хянан шалгах үйл ажиллагаагаа илүү боловсронгуй болгох Үндсэн хуулийн шинэ үзэл санаанд нийцүүлэх үүднээс УИХ-аас 2020 оны 05 дугаар сарын 07-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын тухай, мөн оны 5 дугаар сарын 13-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудын шинэчилсэн найруулгыг баталсан.

Одоо мөрдөгдөж байгаа Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль нь өмнөх дэгийн хуулийн заалтуудыг боловсронгуй болгон тодотгож, дэлхийн улсуудын парламентын хуралдааны дэгийг судалж, өөрийн орны онцлог нөхцөлд тохируулан дэгийн реформ хийсэн гэж хэлж болох юм. Тухайлбал, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль нь 14 бүлэг, 125 зүйлтэй бөгөөд зарим зохицуулалтын талаар товч танилцуулбал:

1) хууль санаачлагчаас өргөн барьсан хуулийн төслийг 4 үе шаттайгаар хэлэлцэх бөгөөд хууль эцэслэн батлах хэлэлцүүлгийг бие даасан үе шат болгосон;

2) хууль санаачлагчийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, хууль тогтоомжийн чанарыг дээшлүүлэх зорилгоор хэлэлцүүлгийн бүх үе шатанд хууль санаачлагч, эсхүл түүнийг төлөөлөх гишүүн заавал хуралдаанд оролцох, хуралдаанд оролцоогүй бол тухайн асуудлын хэлэлцүүлгийг дараагийн хуралдаан хүртэл хойшлуулна;

3) хууль санаачлагч, дараагийн ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад оруулах саналаа тухайн ээлжит чуулган дуусахаас ажлын 10 хоногийн өмнө Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд саналаа хүргүүлэх, ээлжит

чуулганаар хэлэлцэх асуудлыг баталсан УИХ-ын тогтоолд заасан хууль, тогтоолын төслийг хэлэлцэх дарааллыг Зөвлөлийн саналыг харгалзан УИХ-ын дарга сар бүр захирамжаар баталж, тус захирамжийг үндэслэн холбогдох Байнгын хороод цаглавараа баталж, мөрдөнө;

4) УИХ-д өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэх цаглавар тодорхойгүй байх нь нийгэмд хүлээлт үүсгэх, ойлгомжгүй байдлыг бүрдүүлдэг тул ээлжит чуулганы нийт хугацаагаар хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэх цаглаварыг гаргаж, түүнийг мөрдүүлэх зохицуулалтыг тусгасан;

5) хууль тогтоомжийн төслийн тодорхой зүйл, хэсэг, заалт, гишүүний гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал, төсвийн төслийн талаар УИХ-ын Тамгын газар эрх зүйн дүн шинжилгээ хийж, Байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулна;

6) хуулийн төслийн зардлын тооцоо, улсын төсөвт үзүүлэх нөлөөлөл, хууль тогтоомжийн хэрэгцээ шаардлага, зарчмын зөрүүтэй саналын үндэслэл, шаардлагыг Байнгын хороо санал, дүгнэлтдээ тодорхой тусгадаг байх зохицуулалтыг тусгасан, түүнчлэн хуулийн төслийг хуульд заасан шаардлага хангаагүй болон төслийн үзэл баримтлалыг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжээгүй бол хууль санаачлагчид нь буцаана;

7) хуулийн чанар, үр нөлөөг дээшлүүлэх хүрээнд хуулийн төслийг Байнгын хорооны хуралдаанаар төслийг зүйл бүрээр нь хэлэлцэнэ. Үүнтэй холбогдуулан УИХ-ын гишүүдийн асуулт асуух, үг хэлэх хугацааг нэмэгдүүлсэн;

8) Байнгын хороо хууль, тогтоолын төслийн анхны хэлэлцүүлгийг илүү ажил хэрэгч, үр дүнтэй зохион байгуулах, мэтгэлцэх зарчмыг хангах зорилгоор Байнгын хороо хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг хаалттай болон нээлттэй явуулж, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах бөгөөд шаардлагатай бол Байнгын хороо төслийн тодорхой зүйл, хэсэг, заалтын талаар 60 минутаас илүүгүй хугацаанд чөлөөт мэтгэлцээн өрнүүлж, гишүүд саналаа чөлөөтэй илэрхийлэх боломж олгож мэтгэлцээний хугацаа дуусмагц хуралдаан ердийн дэгээр үргэлжилнэ;

9) нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэхээр тогтсон асуудлын дарааллыг өөрчлөх бол УИХ-ын даргад нэгдсэн хуралдааны өмнөх өдрийн 17.00 цагаас өмнө үндэслэл бүхий саналаа гишүүд бичгээр өгсөн бол хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэрлэнэ;

10) тусгайлсан дэгээр зохицуулж буй зарим тогтоолын төслийн анхны болон эцсийн хэлэлцүүлгийг хуулийн төслийн анхны болон эцсийн хэлэлцүүлгийг явуулах дэгтэй ижил байна;

11) **Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг 3 үе шаттайгаар хэлэлцэх бөгөөд хуулийн төслийг эцэслэн батлах санал хураалт, ард нийтийн санал асуулга явуулах; түүнийг гишүүдийн 3/4 саналаар дэмжсэн тохиолдолд батална;**

12) Монгол Улсын Үндсэн хууль зөрчсөн тохиолдолд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, УИХ-ын дарга, Ерөнхий сайдыг огцруулах, УИХ-ын гишүүнийг эгүүлэн татах асуудлыг УИХ-аар хэлэлцэнэ;

13) **онц байдал, дайн бүхий дайны байдал, бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлсэн, олон улсын хөл хориот өвчин гарсан онцгой нөхцөлд асуудлыг хялбаршуулсан болон цахим хуралдааны дэгээр хэлэлцэнэ;**

14) **хууль тогтоох үйл ажиллагааг тасралтгүй хэвийн явуулах хүрээнд онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед чуулганы хуралдааныг цахим хуралдааны программ ашиглан зохион байгуулах, гишүүдийг товлосон цагт нь цахим хуралдаанд оролцуулах, оролцоогүй тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх, гишүүд асуулт асуух, саналаа өгөх зэрэг асуудлуудыг тус тус зохицуулсан байна.**

2. Парламентын хуралдааны дэгийн бие даасан, хараат бус байдал

Дэг нь ямар нэгэн төрийн байгууллага, түүний бүтцийн үйл ажиллагааны дотоод зохион байгуулалт ба хуралдааны үйл ажиллагааны журмыг зохицуулсан эрх зүйн акт⁴¹⁶ мөн. Энэ ч утгаараа парламент өөрийнхөө дэгийг өөрөө тогтоох нь түүний бусад төрийн байгууллага, тэр дундаа онцгойлон гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас бие даасан байхын илрэл буюу бэлгэ тэмдэг гэж үздэг байна. Үүнийг хууль тогтоох байгууллагын үйл ажиллагааны хараат бус байдал гэж нэрлэдэг.

Дэлхийн зарим улс орны парламент нь парламентын хуралдааны дэгээ хуулиар тогтоох бус харин Үндсэн хуульд парламентын эрх мэдэл гэсэн хэсэгтээ хуралдааны дэгээ өөрсдөө тогтооно, эрх зүйн хэлбэрийн хувьд журмаар тогтооно гэж хуульчилсан байдаг. Жишээ нь: Герман Улсын Үндсэн хуулийн 40 дүгээр зүйлд үйл ажиллагааны дотоод журмаа тогтоох, өөртөө засаглах эрхийг гагцхүү Бундестагт өөрт нь олгосон байдаг. Учир нь парламент нь тэгш эрхтэй гишүүдээс бүрдсэн байгууллага болохынхоо хувьд улс төрийн нэгдэл болдог бөгөөд Үндсэн хуулиар олгогдсон бүх гишүүдийн тэгш эрхт байдлыг хангах үүднээс сайн дураараа шийдвэрлэсэн, бүх гишүүдэд хамаарах дотоод журмыг баталж гаргахыг чухалчилж байдаг байна.⁴¹⁷

Тийм учир парламентын бие даасан байдлыг хууль зүйн хувьд баталгаажуулахын тулд аливаа улс Үндсэн хуульдаа “парламент нь өөрөө өөрийнхөө үйл ажиллагааны дэгийг тогтооно” гэсэн зарчмыг хуульчилсан байхыг зөвлөдөг байна.

Монгол Улсын хувьд Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 25.4 дэх хэсэгт “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно” гэж заасан байдаг бөгөөд парламентын бие даасан байдлыг хангах, өөрөө өөрийнхөө дэгийг тогтоолгох үүднээс 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Хорин зургадугаар зүйлийн 26.1 дэх хэсэгт “Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн, Засгийн газар хууль санаачлах эрх эдлэх бөгөөд энэхүү эрхийн хүрээ, хязгаарыг хуулиар тогтооно” гэж өөрчилсөн.

Үүний дагуу Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэгт “Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 38.1-д заасны дагуу хуралдааны дэгд өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг зөвхөн гишүүн санаачлах эрхтэй” гэж тодотгосон нь бусад эрх мэдлийн байгууллагын оролцоотойгоор дэгээ тогтоох бус “парламент нь өөрийнхөө үйл ажиллагааны дэгийг өөрөө тогтооно” гэсэн зарчимтай нийцүүлсэн.

Тухайлбал, Ерөнхийлөгч, Засгийн газраас хууль санаачлах бүрэн эрхтэй субъектын хувьд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулахгүй, зөвхөн УИХ-ын гишүүд санаачлах боломжтой болсон юм.

Ингэж “Дэг тогтоогч нь парламент өөрөө мөн” гэсэн зарчмыг УИХ-ын тухай хууль тогтоомжид тусгаж өгсөн нь парламентын бие даасан, хараат бус байдлыг хангах нөхцөл бүрдсэн байна.

⁴¹⁶ Л.Өлзийсайхан. Парламентын хуралдааны дэгийн онол, арга зүйн үндэс. УБ., 2010 он. 59 дэх тал.

⁴¹⁷ Л.Өлзийсайхан. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дүн шинжилгээ. УБ., 2019 он. 31 дэх тал.

СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Нэг. РОМ-ГЕРМАНЫ ЭРХ ЗҮЙН БҮЛИЙН ОРНУУД

1.1.Бүгд Найрамдах Колумб Улс

Бүгд Найрамдах Колумб Улс (БНКУ)-ын хууль тогтоох эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллага нь Конгресс (Congress) юм. Конгресс нь Сенат (Senate) болон Төлөөлөгчдийн танхим (House of Representatives)-аас бүрдэнэ.⁴¹⁸ Судалгаанд Төлөөлөгчдийн танхимын талаар авч үзсэн болно.

Төлөөлөгчдийн танхим нь нийт 172 гишүүний бүрэлдэхүүнтэйгээр 4 жилийн хугацаатай сонгогддог.⁴¹⁹

Төлөөлөгчдийн танхимын чуулганы хуралдааны дэгийг 1992 оны 6 дугаар сарын 17-ны өдөр батлагдсан БНКУ-ын Конгрессын Тавдугаар хууль (Regulation of the Congress of Colombia Law 5)⁴²⁰-аар зохицуулдаг. Тус хууль нь нийт 6 бүлэг, 393 зүйлээс бүрдэнэ.

1.1.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам

Хуулийн төслийг дараах субъектүүд санаачилна.⁴²¹ Үүнд:

- Конгрессын гишүүд;
- Салбарын сайдаар дамжуулан Засгийн газар;
- Үндсэн хуулийн шүүх;
- Дээд шүүх;
- Төрийн зөвлөл;
- Шүүхийн дээд зөвлөл;
- Сонгуулийн үндэсний зөвлөл;
- БНУ-ын Ерөнхий прокурор;
- БНУ-ын Ерөнхий хянагч;
- Омбудсмен;
- тус улсад сонгогдсон Зөвлөхүүд, эсхүл депутатуудын 30 хувь;
- одоогийн сонгуулийн нэрийн жагсаалтын дор хаяж 5 хувьтай тэнцэх тооны иргэд.

БНКУ-ын Конгрессын Тавдугаар хуулийн 2 дугаар бүлэгт хуулийн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатуудын⁴²² талаар зохицуулсан байна.

⁴¹⁸ Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Үндсэн хуулийн 114 дүгээр зүйл.

⁴¹⁹ <http://www.camara.gov.co/index.php/la-camara>

⁴²⁰ Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Конгрессын Тавдугаар хууль. Эх сурвалж: <https://www.jesuspinzonortiz.com/LEY%205%20DE%201992/#a33>

⁴²¹ Мөн тэнд. 140, 141 дүгээр зүйл.

⁴²² <http://www.camara.gov.co/como-se-tramita-una-ley>

Хүснэгт 1. БНКУ-ын Конгресст хуулийн төсөл хэлэлцэн батлах үе шат

№	Үе шат	Хийгдэх ажиллагаа
1	Хуулийн төслийн танилцуулга	<p>Бэлэн болсон хуулийн төслийн эх хувь болон хуулбар хоёр хувийг Сенатын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нарын газар, Төлөөлөгчдийн танхимд, эсхүл чуулганы хуралдаанаар нийтэд танилцуулна.</p> <p>Нарийн бичгийн дарга нарын газар хуулийн төсөлд дугаар олгож, сэдэв, зохиогч болон бусад зүйлсийн дагуу ангилна.</p> <p>Танхимын ерөнхийлөгч тухайн сэдвийн дагуу холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлэхдээ төслийг судлах үүрэг бүхий Үндсэн хуулийн Байнгын хороог томилно.</p> <p>Нарийн бичгийн дарга нарын газар хуулийн төслийг Конгрессын сонинд хэвлүүлэхээр Үндэсний хэвлэлийн албанд илгээнэ.</p>
2	Хуулийн төслийг Хороо руу шилжүүлж, анхны хэлэлцүүлэгт танилцуулах	<p>Байнгын хороо хуулийн төслийг хүлээн авсны дараа Байнгын хорооны ерөнхийлөгч нэг буюу хэд хэдэн илтгэгчийг томилно. Илтгэгчид нь уг төслийн хэрэгцээ шаардлага, түүнийг сайжруулахын тулд хийж болох шинэчлэлийн талаар хуулийн төслийг судлах, илтгэл танилцуулах үүрэг бүхий Конгрессын гишүүд юм. Хэрэв уг төсөл нь улс орны хувьд үр ашиггүй гэж үзсэн бол уг төслийг батлахаас татгалзах тухай мэдэгдэж болно.</p>
3	Хорооны хуралдаан	<p>Илтгэл бэлэн болмогц Конгрессын сонинд хэвлүүлэхээр илгээнэ. Үүний дараа Байнгын хороо илтгэгчтэй уулзаж, хуулийн төслийн талаар хэлэлцэнэ.</p> <p>Илтгэлд хуулийн төслийг хэлэлцэхийг зөвлөсөн үед хэлэлцэнэ. Хэрэв эсрэгээрээ төслийг хэлэлцэх шаардлагагүй гэж санал болгосон бол Байнгын хороо уг саналыг хэлэлцэж, хэрэв уг саналыг хүлээн авсан бол төслийг архивт шилжүүлнэ.</p> <p>Байнгын хорооны гишүүн хүсэлт гаргасан бол хэлэлцүүлгийг төслийн зүйл тус бүрээр хийж, санал болгосон өөрчлөлтийг хэлэлцэнэ. Энэ утгаараа Конгрессын гишүүд төслийг бүхэлд нь, эсхүл тодорхой зүйлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг санал болгож болно.</p>
4	Хоёр дахь хэлэлцүүлгийн танилцуулга	<p>Байнгын хорооны гишүүд хуулийн төслийг хангалттай судалж, хэлэлцсэний дараа санал хурааж, хэрэв батлагдвал Байнгын хорооны ерөнхийлөгч хоёр дахь хэлэлцүүлэгт нэг буюу хэд хэдэн илтгэгчийг томилно.</p> <p>Илтгэгчид нь шинээр томилогдоно, эсхүл анхны хэлэлцүүлэгт томилогдсон гишүүн байж болно. Шинэ илтгэгчид төслийг дахин нэг удаа хянан үзэж, аль нэг Танхимын нэгдсэн хуралдааны хоёр дахь хэлэлцүүлэгт танилцуулга бэлтгэнэ.</p>
5	Чуулганы нэгдсэн хуралдаан	<p>Танилцуулгыг хоёр дахь хэлэлцүүлгээр оруулсны дараа хоёр танхим төслийг нэгдсэн хуралдаанаараа хэлэлцүүлэхээр илгээнэ.</p> <p>Илтгэгч зохицуулагч нь нэгдсэн хуралдааны өмнө төсөл, танилцуулгыг тайлбарлана. Үүний дараа Конгрессын гишүүд болон сайд нар үг хэлнэ.</p> <p>Илтгэгчийн тайлбарын дараа хуулийн төслийг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн хэлэлцэнэ. Энэ үе шатанд төсөлд өөрчлөлт оруулах</p>

		боломжтой, гэхдээ уг өөрчлөлт нь төслийн эхний хувилбараас эрс өөр бол хуралдаанаар төслийг Байнгын хороонд буцааж илгээх эсэхийг шийдвэрлэнэ.
6	Төслийг Танхим руу шилжүүлэх	Хуулийн төслийг аль нэг Танхимын нэгдсэн хуралдаанаар баталсан бол уг Танхимын ерөнхийлөгч нь төслийг нөгөө Танхимын ерөнхийлөгчид шаардлагатай бүхий л бичиг баримтын хамт илгээнэ.
7	Ерөнхийлөгчийн хориг	Танхим тус бүр хуулийн төслийг хоёр шатны хэлэлцүүлгээр баталсны дараа БНУ-ын Ерөнхийлөгчөөр ёсчлуулахаар илгээнэ. Ерөнхийлөгч хуулийн төсөлтэй танилцаад Үндсэн хууль зөрчсөн, эсхүл төслийн агуулгатай нь санал нийлэхгүй байна гэж үзсэн тохиолдолд хуулийн төсөлд хориг тавьж, төслийг дахин судлуулахаар анх санаачилсан Танхим руу буцаана. Харин Ерөнхийлөгч төслийг ёсчилсон бол шинэ хуулийг улс орон даяар танилцуулж, дагаж мөрдөхийг үүрэг болгоно. Засгийн газраас 20 хүртэлх зүйлтэй хуулийн төслийг Конгресст буцаахдаа 6 хоног; 21-50 хүртэл зүйлтэй төсөлд 10 хоног; 50-аас дээш зүйлтэй төсөлд 20 хоног хүртэл хугацаа олгоно.

Хууль тогтоох үйл ажиллагааны аль ч үе шатанд болон Үндсэн хууль хэлэлцэх нөхцөлд хуулийн төслийг батлахын тулд Танхимууд болон Үндсэн хуулийн Байнгын хороо олонхын санал авахыг шаарддаг.⁴²³

Харин хувь хүн болон хуулийн этгээдийн үзэл бодлыг сонсох иргэдийн оролцоог хангах үүднээс Үндсэн хуулийн Байнгын хорооны шалгалт, судалгаа хийж буй аливаа хуулийн төсөлд ажиглалт хийхийг зөвшөөрдөг байна.⁴²⁴

Тусгай горимоор дараах асуудлыг хэлэлцэнэ. Үүнд;

- хуулийн төслийг дараагийн хэлэлцүүлэгт шилжүүлэх;
- онц байдлын үед хуулийн төсөл хэлэлцэн батлах;
- хүний эрхийн гэрээнүүдийг эхэлж хэлэлцэн батлах.

1.1.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

БНКУ-ын Үндсэн хууль (Constitution of 1991)⁴²⁵ 1991 онд батлагдсан. БНКУ-ын Конгрессын Тавдугаар хуулийн 218 дугаар зүйлд зааснаар БНКУ-ын Конгресс, Үндсэн хуулийн Ассамблей⁴²⁶, эсхүл ард түмэн ард нийтийн санал асуулга явуулах замаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.

БНКУ-ын Үндсэн хуульд 1993; 1995; 1996; 1997; 1999; 2000; 2001; 2002; 2003; 2004; 2005; 2007; 2009; 2011; 2012; 2013; 2015; 2017; 2018; 2019 онуудад нийт 20 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон.⁴²⁷

⁴²³ Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Конгрессын Тавдугаар хуулийн 205 дугаар зүйл.

⁴²⁴ Мөн тэнд, 230 дугаар зүйл.

⁴²⁵ Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: https://www.constituteproject.org/constitution/Colombia_2015.pdf?lang=en

⁴²⁶ Үндсэн хуулийн Ассамблей нь үндсэн хууль эсвэл түүнтэй адилтгах баримт бичиг боловсруулах, батлах үүрэг бүхий ард түмнээс сонгогддог төлөөлөгчдийн байгууллага юм. Эх сурвалж: Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Үндсэн хуулийн 376 дугаар зүйл.

⁴²⁷ <https://www.constituteproject.org/ontology/Colombia?lang=en>

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Засгийн газар, Конгрессын 10 гишүүн, зөвлөх, орлогч гишүүдийн 20 хувь, эсхүл хүчин төгөлдөр байгаа сонгуулийн нэрийн жагсаалтын дор хаяж 5 хувьтай тэнцэх иргэд танилцуулж болно.

Хуулийн төслийг хоёр удаагийн ээлжит чуулганаар дараалан хэлэлцэнэ. Төслийг эхний хэлэлцүүлгийн үед хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар баталсны дараа Засгийн газар төслийг танилцуулна.

Хоёр дахь хэлэлцүүлгийн шатанд Танхим бүрийн гишүүдийн олонхын саналаар төслийг батална. Энэ хэлэлцүүлгийн шатанд зөвхөн эхний хэлэлцүүлэгт танилцуулсан саналыг хэлэлцэнэ.⁴²⁸

Хоёр Танхимаас баталсан хуулийн төслийг бүх нийтийн санал асуулгад оруулна. Бүх нийтийн санал асуулгаар Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг батлахдаа сонгогчдын талаас дээш хувийн дэмжлэг авах ёстой бөгөөд тэдний тоо нь сонгогчдын нэрсийн жагсаалтад багтсан нийт иргэдийн 1/4-ээс илүү байна.⁴²⁹

Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт нь олон нийтэд зарлан тунхагласан өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр болно.⁴³⁰

1.1.3.Онц байдлын үед хуралдах дэг

Колумб Улсын аюулгүй байдалд аюул учруулж буй онц байдлын үед Андын улсуудын Конгрессоос урьдчилан зөвшөөрөл авалгүйгээр БНКУ-ын Ерөнхийлөгч зарлиг гаргах боломжтой байдаг.

БНКУ-ын Үндсэн хуулийн 213 дугаар зүйлд зааснаар Ерөнхийлөгч 30 хоног хүртэл хугацаанд онц байдал зарлана. Ерөнхийлөгчийн зарлигаар онц байдал зарлах нийт хугацаа жилд 90 хоногоос илүү байж болохгүй.

Онц байдлын үед Ерөнхийлөгч аливаа хуулийн төслийг яаралтай авч хэлэлцэх тухай журам гаргаж болно. Энэ тохиолдолд тухайн Танхим 30 хоногийн дотор уг асуудлыг шийдвэрлэнэ.

Онц байдлын үед хуулийн төсөл хэлэлцэхдээ хуулийн төсөл хэлэлцэн батлах үндсэн үе шатын дагуу хэлэлцэнэ. Хэрэв Ерөнхийлөгч яаралтай арга хэмжээ авахыг шаардвал уг хуулийн төслийг нэн тэргүүнд хэлэлцэх бөгөөд Танхим, эсхүл Байнгын хороо шийдвэр гаргах хүртэл бусад асуудлыг хэлэлцэхгүй.⁴³¹

Засгийн газраас онц байдлын үед нийцэхгүй хууль тогтоомжуудыг нийтийн хэв журам сэргэх хүртэл хугацаанд түр түдгэлзүүлэх тухай тогтоол гаргана.⁴³²

Конгресс хүссэн цагтаа Засгийн газраас гаргасан тогтоолуудад Танхим тус бүрийн гишүүдийн 2/3-ын саналын дагуу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, эсхүл хүчингүй болгоно.⁴³³

1.1.4.Цахим хуралдааны дэг

КОВИД-19 цар тахлын үед Колумб Улсын Конгрессын гишүүдийн хуралдааны үед халдвараас урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах зорилгоор

⁴²⁸ Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Үндсэн хуулийн 375 дугаар зүйл.

⁴²⁹ Мөн тэнд. 377, 378 дугаар зүйл.

⁴³⁰ Мөн тэнд. 380 дугаар зүйл.

⁴³¹ Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Конгрессын Тавдугаар хуулийн 191 дүгээр зүйл.

⁴³² Бүгд Найрамдах Колумб Улсын Үндсэн хуулийн 213 дугаар зүйл.

⁴³³ Мөн тэнд. 212 дугаар зүйл.

БНУ-ын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар Конгресс зэрэг эрх мэдлийн байгууллагуудад биечлэн уулзахгүй байхыг үүрэг болгосон байна.

Колумбийн Сенатын ерөнхийлөгч иргэддээ зориулан хууль боловсруулах үйл ажиллагаанд оролцох, Сенатад хэлэлцэгдэж байгаа хуулийн төслүүдийн судалгаанд оролцох боломж олгодог “Mi Senado” (My Senate) нэртэй аппликейшнийг шинээр гаргасан.⁴³⁴

БНКУ-д хүний хөгжил өндөр хөгжсөн орон боловч дэд бүтэц сайн хөгжөөгүйн улмаас тус улсын цахим засаглалын хөгжилд сөргөөр нөлөөлж, үүнээс үүдэлтэйгээр цахим засаглалтын талын эрх зүйн зохицуулалт дутагдалтай байна.⁴³⁵

1.2.Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (БНСУ)-ын Үндсэн хуулийн⁴³⁶ 40 дүгээр зүйлд хууль тогтоох эрх мэдлийг Үндэсний Ассамблей хэрэгжүүлнэ гэж заасан байдаг. Үндэсний Ассамблей нь бүх нийтийн, тэгш, шууд, нууц санал хураалтаар иргэдээс сонгогдсон 300 гишүүнтэй ба тэдний 253-ийг тойроогоос, 47 нь пропорциональ тогтолцоогоор сонгоно. Гишүүний бүрэн эрхийн хугацаа нь 4 жилийн хугацаатай байна.

Үндэсний Ассамблейн ээлжит чуулган жил бүрийн 9 дүгээр сарын 01-ний өдөр эхэлж, 100-аас доошгүй өдөр хуралдана. Түүний хуралдааны дэгийг 1988 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдөр батлагдсан Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (National Assembly Act)⁴³⁷-иар зохицуулдаг ба уг хууль нь 16 бүлэг 169 зүйлтэй. Энэ хуульд нийт 45 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна. Шинээр бүрдсэн Парламент бүр өөрийн дэгийн хуулийг баталдаггүй байна.

1.2.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам⁴³⁸

Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 59 дүгээр зүйлд хуулийн төсөл өргөн барих хугацааг хуульчилсан байна. Тухайн хуулийн төслийг хариуцаж буй Хороонд шилжүүлсэн өдрөөс эхлэн дараах хугацаанд Үндэсний Ассамблейд хуулийн төслийг өргөн барина. Үүнд:

- нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг 15 хоног;
- шинээр боловсруулсан болон хууль хүчингүйд тооцох тухай хуулиудын төслийг 20 хоног;
- давхар хянуулахаар Хууль зүйн хороонд шилжсэн хуулийн төслийг 5 хоног;
- хуулийн төслөөс бусад асуудлыг 20 хоног.

⁴³⁴ Worl e-Parliamen Report 2018. Page 37-38. www.ipu.org

⁴³⁵ 2020 UN E-Government Survey (Full Report). Page 21. [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf)

⁴³⁶ Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=1&lang=ENG

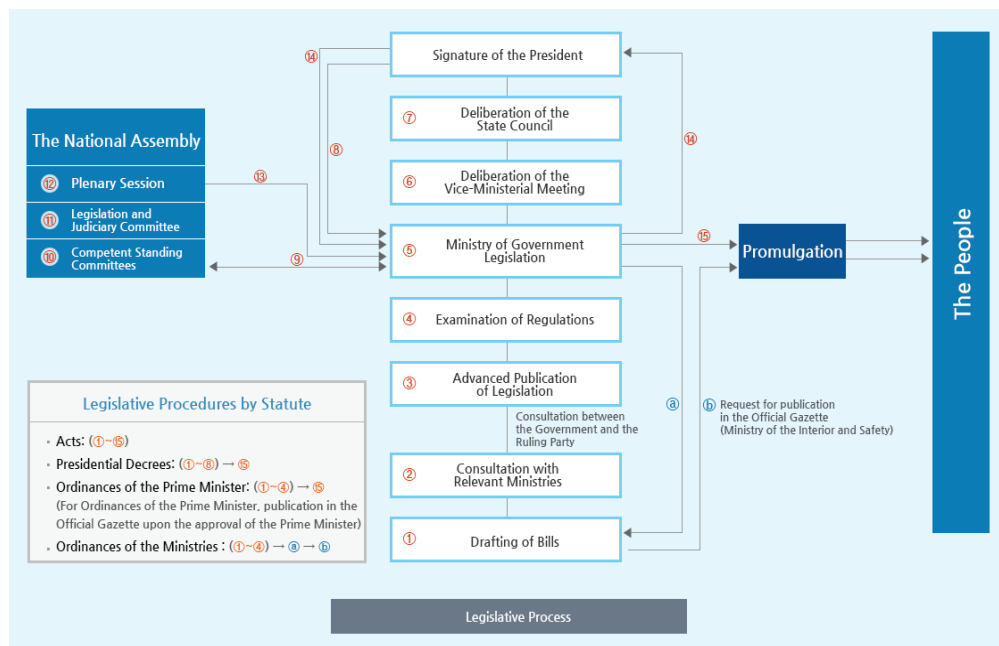
⁴³⁷ Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль. Эх сурвалж: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=50740&lang=ENG

⁴³⁸ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/step.do

Мөн тус хуулийн 59.2-д (Хуулийн төслийг автоматаар өргөн барих) хуулийн төслийг өргөн баригдсанд тооцох үндэслэлийг заасан байна. Үүнд, тухайн төслийг хариуцаж буй Хороонд шилжүүлсэн боловч өргөн баригдаагүй төсөл нь Үндэсний Ассамблейн тухай хуульд заасан дээрх хугацаа өнгөрснөөс хойш 30 хоногийн дараа эхний Хороо хэлэлцсэн гэж үзнэ. Харин Хорооны дарга гүйцэтгэх нарийн бичгийн даргатай зөвшилцсөн бол энэ заалт хамаарахгүй.

Зураг 1. БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн хууль тогтоох үйл явц

Хуулийн төслийг хэлэлцэх үйл явц:

- 1) хуулийн төсөл боловсруулах;
- 2) *шаардлагатай* бол *Засгийн газар* ба *эрх баригч* нам хооронд зөвлөлдөх: Хуулийн төслийг боловсруулсны дараа холбогдох яамд, шаардлагатай тохиолдолд Засгийн газар ба эрх баригч нам хоорондын зөвлөлдөх уулзалт, эсхүл сөрөг хүчний намуудад төслөө танилцуулан зөвлөлдөх;
- 3) *хуулийн төслийг урьдчилан нийтлэх*: Иргэдийн саналыг тусгахын тулд хуулийн төслүүдийг урьдчилан нийтлүүлнэ. Ийнхүү нийтлэх хугацаа 40 хоногоос багагүй байна;
- 4) *хуульд нийцүүлэх*: Аливаа хуулийн төсөлд төр тодорхой зорилгод хүрэхийн тулд иргэдийн эрхийг хязгаарлах, иргэдэд үүрэг хүлээлгэх асуудлыг оруулсан бол Үндэсний бодлогын хороо (Regulatory Reform Committee) уг хуулийн төслийг шалгаж үзнэ;
- 5) *хууль боловсруулах яамны шалгалт*: Хууль зүйн яам (Ministry of Government Legislation) нь хуулийн төслийн хууль, эрх зүйн нэр томьёо, хэллэг зэргийг судлаад зогсохгүй бусад хууль тогтоомж, төрийн үйл ажиллагааны зорилгод нийцэж байгаа эсэхийг судална;

- 6) *дэд сайдын нарын хэлэлцүүлэг*: Дэд сайд нарын уулзалтууд нь Төрийн зөвлөл (State Council)-ийн хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад оруулахаар хуулийн төслүүдийн гол асуудлыг урьдчилан хэлэлцдэг. Онцгой тохиолдолд энэ хэлэлцүүлгийг хийхгүйгээр хуулийн төслийг Төрийн зөвлөлийн хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад оруулж болно;
- 7) *Төрийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлэх*: Бодлогын зөвлөлдөх дээд байгууллага болох Төрийн зөвлөлөөс эрх бүхий яамдаас хуулийн төслийн талаарх тайлбарыг сонсож, хэлэлцүүлгийн дараа тогтоол гаргана;
- 8) *Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурах*: Төрийн зөвлөлийн батлагдсан хуулийн төслүүд Ерөнхий сайд болон Төрийн зөвлөлийн холбогдох гишүүдийн дараа Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурна;
- 9) *хуулийн төслийг Үндэсний Ассамблейд өргөн мэдүүлэх*: Ерөнхийлөгчийн гарын үсэг зурсан хуулийн төслүүдийг Хууль зүйн яамнаас Үндэсний Ассамблейд цаг алдалгүй өргөн барина;
- 10) *эрх бүхий Байнгын хороодын хэлэлцүүлэг, шаардлагатай бол Бүх гишүүдийн хорооны (Committee of full Members) шалгалт*: Хуулийн төслийг Үндэсний Ассамблейд өргөн мэдүүлснийг Үндэсний Ассамблейн дарга нэгдсэн хуралдаанд тайлагнаж, эрх бүхий Байнгын хороонд шилжүүлэх ба тус Байнгын хороо шалгаж дууссаны дараа чуулганаар хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад оруулна;
- 11) *Хууль тогтоомж, шүүхийн байнгын хорооны (Legislation and Judiciary Committee) шалгалт*: Хуулийн төслийг шалгаж дуусаад хууль, эрх зүйн нэр томьёо, хэллэгийг хянуулахаар энэ Байнгын хороонд шилжүүлнэ;
- 12) *Үндэсний Ассамблейн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн шийдвэрлэх*: Дараа нь хуулийн төслийг Үндэсний Ассамблейн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж батлана;
- 13) *Засгийн газарт хуулийн төслийг шилжүүлэх*: Хууль зүйн яам Үндэсний Ассамблейгаас баталсан хуулийн төслийг сурталчлан, таниулах ажлыг хийнэ. Хэрэв хуулийн төслийн талаар ямар нэгэн эсэргүүцэл гаргасан бол Ерөнхийлөгч уг төслийг Засгийн газарт шилжүүлсэн өдрөөс хойш 15 хоногийн дотор эсэргүүцлийн мэдэгдлийг хавсарган Үндэсний Ассамблейгаас уг хуулийн төслийг сайжруулахыг хүсч болно;
- 14) *Төрийн зөвлөлөөр хэлэлцэж, Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурж ёсчлох*: Үндэсний Ассамблейгаар батлагдсан хуульд Ерөнхий сайд, Төрийн зөвлөлийн холбогдох гишүүд гарын үсэг зурсны дараа Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурна;
- 15) *Олон нийтэд түгээх (promulgation)*: Ийнхүү батлагдсан хуулийг албан ёсны хэвлэлд нийтэлнэ.

*Нийтийн сонсгол явуулах*⁴³⁹

Хорооны (үүнд дэд хороо хамаарна) нийт гишүүдийн 1/3-ийн саналаар чухал хуулийн төслийг хэлэлцэхэд, эсхүл тусгай мэдлэг шаардсан асуудлаар нийтийн сонсгол явуулж ашиг сонирхол нь хөндөгдсөн хэсэгт мэргэжилтний санаа бодол, дүгнэлтийг сонсож болно.

⁴³⁹ Мөн тэнд. 64 дүгээр зүйл.

Хорооноос нийтийн сонсгол зохион байгуулахдаа хэлэлцэх асуудал, хугацаа, газар, мэдэгдэл хийх хүн, харуул хамгаалалт, зардал зэрэг холбогдох асуудлыг тусгасан тайланг спикерт хүргүүлнэ. Мэдэгдэл хийх хүн, гишүүнийг томилох, оролцогчдийн үг хэлэх хугацааг Хорооноос тогтоох бөгөөд эдгээр нь хэлэлцэх асуудлын хүрээнд байна. Хорооноос зохион байгуулж буй нийтийн сонсгол нь тус Хорооны хуралдаанд тооцогдоно. Нийтийн сонсгол явуулахад шаардлагатай бусад асуудлыг Үндэсний Ассамблейн дүрэм, холбогдох журмаар зохицуулна.

1.2.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

1948 онд батлагдсан БНСУ-ын анхны Үндсэн хуульд 10 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд хамгийн сүүлд 1987 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдөр шинэчлэн баталжээ.⁴⁴⁰ 1948 оны анхны Үндсэн хууль нь парламентын засаглалтай холимог хэв шинжтэй ерөнхийлөгчийн засаглалын тогтолцоог бүрдүүлж байв. Үндсэн хууль нь БНСУ-ын бүх хуулийн эх сурвалж болдог.

Хэрэв Ерөнхийлөгчийн зарлиг, бусад хууль Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзвэл Үндсэн хуулийн шүүх Үндсэн хуулийн заалт, оршил хэсэгт үндэслэн Үндсэн хуулийн үндсэн ойлголтуудыг тайлбарлан хуулийн дагуу Үндсэн хууль зөрчсөн тухай шийдвэр гаргадаг.⁴⁴¹

БНСУ-ын Үндсэн хуулийн 10 дугаар бүлэгт Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журмыг хуульчилсан байна. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналыг Үндэсний Ассамблейн нийт гишүүдийн олонх, эсхүл Ерөнхийлөгч гаргана.⁴⁴²

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх дэг, журам:

- санал гаргах: Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг Ерөнхийлөгч, эсхүл Үндэсний Ассамблейн нийт гишүүдийн олонх гаргана;
- нийтэд зарлах: Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг Ерөнхийлөгч олон нийтэд 20 буюу түүнээс дээш хоногийн өмнө зарлана⁴⁴³;
- шийдвэр гаргах: Төслийг нийтэд зарласнаас хойш 60 хоногийн дотор Үндэсний Ассамблей хэлэлцэж, нийт гишүүдийн 2/3-ын саналаар шийдвэрлэнэ⁴⁴⁴;
- бүх нийтийн санал асуулга: Төслийг Үндэсний Ассамблейгаар хэлэлцэж дэмжигдсэнээс хойш 30-аас доошгүй хоногийн дараа бүх нийтийн санал асуулгыг явуулна. Төслийг сонгуульд оролцох эрх бүхий сонгогчдын олонхын саналаар батлана⁴⁴⁵;
- соёрхон батлах: Нийтээр дагаж мөрдөх шийдвэрийг Ерөнхийлөгч нэн даруй гаргана.

БНСУ нь Ерөнхийлөгчийн засаглалтай улс боловч Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахад Ерөнхийлөгчид дараах хязгаарлалт тавихаар хуульчилсан

⁴⁴⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_South_Korea

⁴⁴¹ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/struct.do

⁴⁴² Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндсэн хуулийн 128 дугаар зүйл.

⁴⁴³ Мөн тэнд. 129 дүгээр зүйл.

⁴⁴⁴ Мөн тэнд. 130 дугаар зүйлийн 130.1 дэх хэсэг.

⁴⁴⁵ Мөн тэнд. 130 дугаар зүйлийн 130.2 дахь хэсэг.

байна. Энэ нь Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийг сунгах тухай Үндсэн хуульд оруулах санал, эсхүл Ерөнхийлөгчийг дахин сонгох тухай Үндсэн хуульд оруулах саналыг үүргээ гүйцэтгэж буй Ерөнхийлөгч гаргахгүй.⁴⁴⁶ Энэ нь Үндсэн хуулийн зохицуулалт бөгөөд Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг нээлттэй санал хураалтаар шийдвэрлэнэ.⁴⁴⁷

1.2.3. Онц байдлын үед хуралдах дэг

Үндэсний Ассамблейн ээлжит чуулганыг жилд нэг удаа, хуульд заасны дагуу зарлан хуралдуулна, харин ээлжит бус чуулганыг Ерөнхийлөгч, эсхүл нийт гишүүдийн 1/4 ба түүнээс дээш гишүүдийн саналаар зарлан хуралдуулна.⁴⁴⁸ Ээлжит чуулганы хугацаа 100 хоногоос, ээлжит бус чуулганы хугацаа 30 хоногоос хэтрэхгүй байна. Ерөнхийлөгч ээлжит бус чуулган зарлан хуралдуулах санал гаргасан бол чуулганы үргэлжлэх хугацаа, хүсэлтийн шалтгааныг тодорхой зааж өгнө гэж тус улсын Үндсэн хуульд заасан байна.

Харин онц байдлын үед чуулган хуралдах тухай зохицуулалт Үндсэн хуульд тусгаагүй ч ээлжит бус чуулган зарлах нь онц байдал гэж үзэж болохоор байна.

Үндэсний Ассамблейн тухай хуулиар Үндэсний Ассамблейн спикер дор дурдсан нөхцөл байдал бий болсон тохиолдолд ээлжит бус чуулганыг хуралдаанаас нэг хоногийн өмнө зарлана.⁴⁴⁹ Үүнд:

- улс орны гадаад, дотоодод түгшүүртэй байдал;
- байгалийн гамшиг;
- санхүү эдийн засгийн ноцтой хямрал;
- үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой ноцтой мөргөлдөөн
- дайны байдал болон түүнтэй адилтгах онц байдал.

Цар тахалтай холбоотойгоор Үндэсний Ассамблейн ээлжит бус чуулганыг 2020 оны 9 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хуралдуулсан. Үндэсний Ассамблейгаас хуралдааны цахим системийг хөгжүүлэх, мөн хуралдааны танхимуудад ширээ хооронд тунгалаг тусгаарлагчуудыг байрлуулах, орох хэсгүүдэд камер байрлуулах зэрэг хорио цээрийн дэглэмийн талаар хэлэлцжээ. Үндэсний Ассамблей нь ухаалаг, дэвшилтэд технологид суурилсан, хэрэглэхэд хялбар цахим хуралдааны танхимыг ашиглаж байна. Өндөр нарийвчлалтай дэлгэц, мэдээллийг шууд дамжуулах горим зэрэг нь гишүүдэд илүү нарийн, тодорхой хэлэлцүүлэг хийх боломжийг олгодог. Үүнд цахим санал хураалт, хаалттай санал хураалтын горимууд багтсан байна. Уг цахим хурлын танхимыг Үндэсний Ассамблейн хуралдаан төдийгүй НҮБ-ын болон бусад олон улсын бага хурлуудыг зохион байгуулахад ашиглаж байна.⁴⁵⁰

Үндэсний Ассамблейн бүх ажилчдыг цар тахлын үед ажлын шинж чанар, яаралтай байдлаас шалтгаалан долоо хоногийн 2-3 өдөр гэртээ ажиллахыг зөвлөсөн байна. Зарим хэлтсүүд уян хатан ажлын цагийн хуваарийг нэвтрүүлсэн.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=1&lang=ENG

⁴⁴⁷ Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 112 дугаар зүйлийн 112.4 дэх хэсэг.

⁴⁴⁸ Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндсэн хуулийн 47 дугаар зүйл.

⁴⁴⁹ Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дугаар зүйл.

⁴⁵⁰ https://korea.assembly.go.kr:447/digital_plenary/menu02.jsp

⁴⁵¹ <https://www.ipu.org/country-compilation-parliamentary-responses-pandemic#R>

1.2.4.Цахим хуралдааны дэг

КОВИД-19 цар тахалаас үүдэлтэйгээр Үндэсний Ассамблей 2020 оны 2 дугаар сард нэг, 9 дүгээр сард хоёр ч удаа хөл хорионд шилжсэн. Энэ хугацаанд Үндэсний Ассамблейн зарим байгууллагууд хэсэгчилсэн хөл хориог хэд хэдэн удаа тогтоосон. Зайнаас ажиллах системийг нэвтрүүлж, зарим нь хурлыг цахимаар зохион байгуулсан байна. Үндэсний Ассамблейн байранд зохион байгуулахаар төлөвлөж байсан семинар, хурлыг цуцалж, цахим хэлбэрээр зохион байгуулах болсон.

БНСУ-ын Ардчилсан намын зарим гишүүд (Democratic Party of Korea, Jo Seoung-lae), Үндэсний Ассамблейн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар цахим системийг нэвтрүүлэх санал гаргасан боловч энэ нь бусад гишүүдийн эсэргүүцэлтэй тулгарч уг системийг улс төрийн зорилгоор ашиглах, мөн Үндэсний аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлнө хэмээн дэмжээгүй байна.

Цар тахлаас үүдэлтэй цахим шилжилтийг хөгжүүлж байгаа ба Үндэсний Ассамблейд хиймэл оюун ухаант (AI) технологийг нэвтрүүлэх ажлыг KAIST-ийн тооцооллын сургууль (School of Computing at KAIST) хэрэгжүүлж байна. Энэ систем нь цаг хэмнэх, баримт бичгүүдийг цэгцлэх, хууль тогтоох үйл ажиллагаанд олон нийтийн санал авах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр түгээх зэрэг захиргааны үүргийг гүйцэтгэхэд тус болно.⁴⁵²

Үндэсний Ассамблейн тухай хуульд зааснаар дараах мэдээллийг цахим сүлжээнд байрлуулдаг. Үүнд:

- Үндэсний Ассамблейн Төрийн байгуулалтын байнгын хороо тусгай хорооны тайланг хянан үзэж, Үндэсний Ассамблейн мэдээллийн самбар, эсхүл цахим хуудаст байрлуулж нийтэд мэдээлнэ⁴⁵³;
- хуулийн төслийг холбогдох Хороогоор хэлэлцэж, санал дүгнэлтийг спикерт хүргүүлэх ба спикер тухайн асуудал чуулганаар хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад оруулахаас өмнө хэвлэх болон цахим сүлжээнд байрлуулан гишүүдэд тараана⁴⁵⁴;
- 7 хоног бүр чуулганаар хэлэлцэх асуудлын жагсаалтыг спикер гаргаж гишүүдэд хүргүүлэх болон цахим сүлжээнд байрлуулна⁴⁵⁵;
- Үндэсний Ассамблейд өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийг спикер хэвлэх болон цахим сүлжээнд байрлуулан гишүүдэд хүргүүлнэ;
- Хорооны дарга нь гүйцэтгэх нарийн бичгийн даргатай зөвшилцсөний дараа хэлэлцэж буй хуулийн төслийн зорилго, гол агуулгын талаар Үндэсний Ассамблейн албан ёсны мэдээ болон түүний цахим хуудсанд байрлуулан олон нийтэд урьдчилан мэдэгдэнэ.

Спикер намын бүлэг тус бүрийг төлөөлөх гишүүнтэй зөвшилцсөн тохиолдолд санал хураахдаа нээлттэй, эсхүл цахим төхөөрөмжийг ашиглан нууц санал хураалтыг явуулж болно.

⁴⁵² https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2020/09/356_295892.html

⁴⁵³ Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 44 дүгээр зүйл

⁴⁵⁴ Мөн тэнд. 66 дугаар зүйл.

⁴⁵⁵ Мөн тэнд. 76 дугаар зүйл.

1.3.Бүгд Найрамдах Литва Улс

Бүгд Найрамдах Литва Улс (БНЛУ) нь төрийн эрх мэдлийг Сейм (Парламент) хэрэгжүүлэх⁴⁵⁶ бөгөөд Сеймийн 141 гишүүн нь дөрвөн жилийн хугацаатай нийт ард түмнээс сонгогдох ба тэдгээрийн 71 нь тойргоос, 70 нь пропорциональ хувилбараар сонгогддог.

Сеймийн хуралдааны дэгийг БНЛУ-ын Үндсэн хууль⁴⁵⁷, Сеймийн тухай хуулиар (Seimas of the Republic of Lithuania Statute⁴⁵⁸) зохицуулдаг. Сеймийн тухай хууль нь 1994 оны 2 сарын 17-ны өдөр батлагдсан бөгөөд 2018 оны 9 дүгээр сарын 27-ны өдөр хамгийн сүүлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Энэ хууль нь 8 бүлэг, 40 зүйл 262 заалттай.

Сеймийн тухай хууль нь дараах бүлэгтэй:

- Сеймийн гишүүний эрх зүйн байдал;
- Сеймийн бүтэц;
- Сеймийн хороод ба комисс;
- Сеймийн хуралдаан;
- Хууль батлах үйл ажиллагаа;
- Сонгуульт албан тушаалтуудыг батлах, ЗГ-ийн хөтөлбөрийг батлах;
- Сеймийн хяналтын үйл ажиллагаа;
- Итгэл үзүүлэх эсэхийг шийдвэрлэх (impeachment) ажиллагаа.

Ээлжит сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан шинэ Сейм өөрсдийн дэгийг баталдаггүй ба Сеймийн тухай хуульд заагаагүй асуудлыг Үндсэн хуульд нийцүүлэн тусгай хууль, эрх зүйн акт батлан зохицуулдаг.

1.3.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам

БНЛУ-д хууль санаачлах эрхийг Ерөнхийлөгч, Сеймийн гишүүд, Засгийн газарт олгосон байдаг. Мөн Литва Улсын иргэд хууль санаачлах эрхтэй тухай Үндсэн хуульд заасан ба 50,000 иргэн гарын үсэг зурсан хуулийн төслийг Сейм хүлээн авдаг байна.

Үндсэн хуульд заасан тодорхой тохиолдлоос бусад үед Сеймийн гишүүдийн талаас илүү нь хуралдаанд ирснээр хурал хүчинтэй болох ба хүрэлцэн ирсэн гишүүдийн олонхын саналаар хуулийг батлана.

Сеймээс баталсан хуулиудад өөрөөр заагаагүй бол Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурж ёсчилсноор хууль хүчин төгөлдөр болно.⁴⁵⁹

Ерөнхийлөгч Сеймээс баталсан хуулийг хүлээн авснаас хойш 10 хоногийн дотор гарын үсэг зурах ба хуулийг буцаах үндэслэлтэй шалтгаан байвал Сеймд дахин хэлэлцүүлэхээр буцаана. Хэрэв Сейм Ерөнхийлөгчийн буцаасан шалтгааныг үндэслэлгүй гэж үзвэл Сеймийн дарга заасан хугацаанд хуульд гарын үсэг зурж, ёсчилсноор хүчин төгөлдөр болно.

⁴⁵⁶ Литва Улсын Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйл.

⁴⁵⁷ Бүгд Найрамдах Литва Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж:

https://www.legislationline.org/download/id/8210/file/Lithuania_Constitution_1992_am2019_en.pdf

⁴⁵⁸ Бүгд Найрамдах Литва Улсын Сеймийн тухай хууль. Эх сурвалж:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d9766070c2f511e883c7a8f929bfc500?jfwid=39x-432mh7>

⁴⁵⁹ Бүгд Найрамдах Литва Улсын Үндсэн хуулийн 70 дугаар зүйл.

Бүх нийтийн санал асуулгаар батлагдсан хууль, эсхүл Сеймийн баталсан бусад актад Ерөнхийлөгч 5 хоногийн дотор гарын үсэг зурж, хүчин төгөлдөр болно. Хэрэв Ерөнхийлөгч тогтоосон хугацаанд хуульд гарын үсэг зураагүй бол хуулийг Сеймийн дарга гарын үсэг зурж, хүчин төгөлдөр болно.⁴⁶⁰ Сейм Ерөнхийлөгчөөс буцаасан хуулийг шинээр хэлэлцэж баталж болно.

Чуулганы хуралдаанд хуулийн төсөл хэлэлцүүлэхдээ Сеймийн дарга нарын зөвлөлөөс хэлэлцэх асуудлын төлөвлөгөө гаргана. Сеймийн гишүүдийн 1/3-ээс доошгүй нь бичгээр аль нэг хуулийн төслийг уг төлөвлөгөөнд оруулах тухай хүсэлт гаргасан бол тухайн асуудлыг долоо хоногийн, эсхүл дараа өдрийн хэлэлцэх асуудлын төлөвлөгөөнд оруулна. Мөн Ерөнхийлөгчийн саналаар түүний илгээлт болон хэлэлцэхээр зөвлөсөн асуудлыг оруулна.⁴⁶¹ Сеймээс баталсан хууль, бусад эрх зүйн актыг хэвлэн нийтэлж, хуулиар тогтоосон журмын дагуу хүчин төгөлдөр болно.

Литва Улсын Сеймийн тухай хуулийн 5 дугаар бүлэгт Хууль тогтоох үйл ажиллагааг хуульчилсан байдаг. Үүнд:

Хуулийн төслийг чуулганд танилцуулах:

- хуулийн төслийг Засгийн газар санаачилсан бол Засгийн газар, харин иргэдээс санаачилсан бол иргэдийн төлөөлөгч төслөө 10 минут хүртэл хугацаанд товч тайлбарлаж, Сеймийн гишүүдийн асуултад 10 минут хүртэл хугацаанд хариулна;
- үүний дараа Сеймийн Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн хэлтсийн дүгнэлт, тухайн хуулийн төслийг хэлэлцсэн Хороод, Засгийн газар, Европын хууль, эрх зүйн газрын дүгнэлтүүдтэй танилцаж санал хураалт явуулна.

Өргөн барьсан төслийг хэлэлцэн шийдвэрлэх:

Сейм өргөн барьсан хуулийн төслийн талаар дараах шийдвэрүүдийн аль нэгийг гаргана. Үүнд:

- төслийг хэлэлцэж эхлэх;
- төслийг хойшлуулах (засч сайжруулах зөвлөмж өгөх);
- төслийг буцаах.

Хэрэв Сейм төслийг хэлэлцэж эхлэхээр шийдсэн бол тухайн төслийн талаар олон нийтийн саналыг авах шийдвэр гаргаж болно. Төслийг чуулганаар хэлэлцэх шийдвэр гаргасан бол дараах үйл ажиллагааг явуулна:

- хуулийн төслийг эхлээд тэргүүлэх Хороогоор хэлэлцэж, уг төслийг цаашид чуулганаар хэлэлцэх бүрдүүлбэр хангагдсан гэж үзвэл нэгдсэн чуулганаар хэлэлцэн олонхын саналаар төслийг хэлэлцэх эсэхийг батлана;
- үүний дараа нэгдсэн чуулганаар хэлэлцэх өдрийг товлон ба төслийг холбогдох Хороодод хуваариалан урьдчилсан хэлэлцүүлэгт оруулна;
- хуулийн төсөл аль нэг хороонд хэлэлцэгдэж байх үед тухайн төслөөр сонсгол зохион байгуулж болно.

⁴⁶⁰ Мөн тэнд. 71 дүгээр зүйл.

⁴⁶¹ Бүгд Найрамдах Литва Улсын Сеймийн тухай хуулийн 92 дугаар зүйл.

Нэгдсэн чуулганаар хуулийн төслийг хэлэлцэх дараалал:

- хуулийн төслийг тэргүүлэх Хороогоор хэлэлцсэн санал, дүгнэлтийг танилцуулах;
- тэргүүлэх Хороо төслийг санаачлагчид нь буцаах, эсхүл төслөөс татгалзах санал гаргасан бол санал хураалт явуулна. Сейм тэргүүлэх Хорооны саналыг зөвшөөрөхгүй бол өөр тэргүүлэх Хороог томилж, эсхүл төслийг боловсронгуй болгохын тулд Сеймээс тусгай хороо байгуулж болно. Энэ тохиолдолд тусгай хороо нь тэргүүлэх Хорооны чиг үүргийг хэрэгжүүлж, түүний үйл ажиллагааны дарааллын дагуу ажиллана;
- бусад Хороодын нэмэлт тайланг сонсох;
- ерөнхий хэлэлцүүлгийн дараа Сеймийн гишүүн хүсэлт гаргасан бол тэргүүлэх Хорооноос хэлэлцэхийг дэмжсэн хуулийн төслийг батлах санал хураалт явуулна.

Хуралдааны ирц:

- Сеймийн гишүүдийн талаас илүү нь чуулганы хуралдаанд хүрэлцэн ирснээр хуралдааныг хүчинтэйд тооцох ба хүрэлцэн ирсэн гишүүдийн олонхын саналаар хуулийг батлана.

Хуулийн төсөл батлах хугацаа, журам:

- хуулийн төслийг ихэвчлэн пүрэв гарагийн өглөөний хуралдаанаар батална;
- хууль батлах үеэр илтгэгч батлагдсан нэмэлт, өөрчлөлтийг товч танилцуулж, өргөн барьсан хүмүүсийг дурдана;
- дараа нь хуулийн төслийн бие даасан хэсгүүдийг санал хураалтад оруулна. Хэрэв Сеймээс өөр шийдвэр гаргаагүй бол төслийг өгүүлбэр бүрээр батална;
- хуралдаан даргалагч эхлээд хуулийн төслийн зарчим, бүтэц, гол зүйлүүдийг санал хураалтад оруулна;
- тусгайлсан санал ирүүлээгүй бол хуулийн төслийг бүхэлд нь зөвшөөрснөөр баталж болно;
- хуульд зааснаар шинээр оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг гишүүдийн 1/5-ээс бага нь дэмжиж байвал хуралдаан даргалагч санал хураалт явуулахгүй;
- хууль батлах үед зөвхөн тухайн төслийн санаачлагч үг хэлнэ.

Ёсчлох:

- Сеймээс баталсан хуульд өөрөөр заагаагүй бол Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурж ёсчилсноор хууль хүчин төгөлдөр болно⁴⁶²;
- Ерөнхийлөгч Сеймээс баталсан хуулийг хүлээн авснаас хойш 10 хоногийн дотор гарын үсэг зурах ба хуулийг буцаах үндэслэлтэй шалтгаан байвал Сеймд дахин хэлэлцүүлэхээр буцаана. Хэрэв Сейм Ерөнхийлөгчийн буцаасан шалтгааныг үндэслэлгүй гэж үзвэл Сеймийн дарга заасан хугацаанд хуульд гарын үсэг зурж ёсчилсноор хүчин төгөлдөр болно;
- Бүх нийтийн санал асуулгаар батлагдсан хууль, эсхүл Сеймийн батлан

⁴⁶² Бүгд Найрамдах Литва Улсын Үндсэн хуулийн 70 дугаар зүйл.

гаргасан бусад актад Ерөнхийлөгч 5 хоногийн дотор гарын үсэг зурж, хүчин төгөлдөр болгоно. Хэрэв Ерөнхийлөгч тогтоосон хугацаанд хуульд гарын үсэг зураагүй бол Сеймийн дарга гарын үсэг зурж, хүчин төгөлдөр болно.⁴⁶³ Сейм Ерөнхийлөгчөөс буцаасан хуулийг шинээр хэлэлцэж баталж болно.

Сеймээс баталсан хууль, бусад эрх зүйн актуудыг хэвлэн нийтэлж, хууль тогтоомжийн тухай хуулиар тогтоосон журмын дагуу хүчин төгөлдөр болгодог.

1.3.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

Сеймийн тухай хуулийн 26 дугаар бүлэгт Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг хэрхэн хэлэлцэх тухай зохицуулсан байна.⁴⁶⁴

Литва Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг Сеймийн нийт гишүүдийн 1/4-ээс багагүйн санал буюу 300,000-аас дээш иргэдийн саналаар шийдвэрлэнэ. Онцгой байдал, дайн бүхий байдлын үед Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг хориглодог.⁴⁶⁵

Үндсэн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн «Литва улс нь тусгаар тогтносон ардчилсан Бүгд Найрамдах Улс байна» гэсэн заалтыг бүх нийтийн санал асуулга явуулж Литвийн иргэдийн 3/4-ээс багагүйн саналаар өөрчилж болно. Мөн Үндсэн хуулийн нэгдүгээр бүлэг «Литва улс», арван дөрөвдүгээр бүлэг “Үндсэн хуулийн өөрчлөлт” бүлгүүдийн зөвхөн бүх нийтийн санал асуулгаар өөрчилнө.

Үндсэн хуулийн бусад бүлэгтэй холбоотой нэмэлт, өөрчлөлтийг Сейм заавал хоёр удаагийн санал хураалтаар өөрчилнө. Ингэхдээ санал хураалт хооронд 3 сараас доошгүй хугацаанд завсарлана.

Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг Сейм хэлэлцээд дэмжээгүй бол нэг жилийн дараа нэмэлт, өөрчлөлтийг дахин хэлэлцүүлэхээр Сеймд өргөн барьж болно.⁴⁶⁶ Ерөнхийлөгч нь Сеймээс баталсан Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан тухай хуульд 5 хоногийн дотор гарын үсэг зурж ёсчилно. Хэрэв Ерөнхийлөгч заасан хугацаанд гарын үсэг зурж ёсчлоогүй бол Сеймийн дарга гарын үсэг зурснаар хүчин төгөлдөр болно. Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай хууль батлагдснаас хойш 1 сарын дараа хүчин төгөлдөр болно.⁴⁶⁷

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг яаралтай болон онцгой яаралтай журмын дагуу хэлэлцэж батлахыг хориглодог.

Хууль зүйн хороо Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх тэргүүлэх Хороо байна. Сеймээс Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг хэлэлцэхэд нэмэлтээр томилсон Хороод төслийг Хууль зүйн хороонд хэлэлцэхээс 1 сараас доошгүй хугацааны өмнө хэлэлцэн шийдвэрээ гаргах ёстой.⁴⁶⁸ Хууль зүйн хороо нь Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Сеймийн хуралдаанаар хэлэлцэхээс 10-аас доошгүй хоногийн өмнө хэлэлцэнэ. Хууль зүйн хорооноос гаргасан шийдвэрийг

⁴⁶³ Мөн тэнд. 71 дүгээр зүйл.

⁴⁶⁴ Бүгд Найрамдах Литва Улсын Сеймийн тухай хуулийн 26 дугаар бүлэг.

⁴⁶⁵ Бүгд Найрамдах Литва Улсын Үндсэн хуулийн 14 дүгээр бүлэг.

⁴⁶⁶ Мөн тэнд. 148 дугаар зүйл.

⁴⁶⁷ Мөн тэнд. 149 дүгээр зүйл.

⁴⁶⁸ Бүгд Найрамдах Литва Улсын Сеймийн тухай хуулийн 170 дугаар зүйл.

нэгдсэн чуулганы хуралдаанаар төслийг хэлэлцэхээс 7 хоногийн өмнө Сеймийн гишүүдэд тараах ба шийдвэрийг мөн Ерөнхийлөгч, Засгийн газарт уламжилна.

Төслийг Хууль зүйн хороонд хэлэлцэх үед Сеймийн хуралдаанаар хуулийн төслийг танилцуулахдаа дараах шийдвэрүүдийн аль нэгийг гаргана. Үүнд:

- хууль санаачлагчдын өргөн барьсан Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Хорооны дүгнэлтийг батлах;
- Хорооноос боловсронгуй болгосон Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Хорооны дүгнэлтийг батлах;
- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг буцаах;
- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг санаачлагчдад боловсронгуй болгох зорилгоор буцаах.

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг батлах журам⁴⁶⁹:

- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг батлах журмыг нэгдсэн чуулганы хуралдаанаар хэлэлцүүлснээс хойш 10 хоногийн дараа эхлүүлнэ;
- батлах үеэр Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг нэгдсэн чуулганы хуралдаанаар хоёр удаа санал хурааж, эхний болон хоёр дахь санал хураалтын хооронд 3 сараас багагүй хугацааны завсарлага авна;
- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн санал хураалт бүрийн үеэр Сеймийн нийт гишүүдийн 2/3-оос доошгүй нь саналаар батална;
- батлаагүй хуулийн төслийг 1 жилийн дараа Сеймд дахин хэлэлцүүлэхээр өргөн мэдүүлж болно.

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн зорилго нь гажуудсан, эсхүл Үндсэн хуулийн эрх зүйн зохицуулалтын хамрах хүрээ өөрчлөгдсөн төслийн талаар Сеймийн гишүүдээс гаргасан санал, Үндсэн хуулийн бусад заалтыг өөрчлөхийг зөвлөж байгаа саналуудыг хэлэлцэхгүй бөгөөд санал хураалт явуулахгүй.

Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлах:

- Ерөнхийлөгч нь Сеймээс баталсан Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд тав хоногийн дотор гарын үсэг зурж ёсчилно;
- хэрэв Ерөнхийлөгч заасан хугацаанд гарын үсэг зурж ёсчлоогүй бол Сеймийн дарга гарын үсэг зурснаар хүчин төгөлдөр болно.

Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт хүчин төгөлдөр болох:

- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдснаас хойш 1 сарын дараа хүчин төгөлдөр болно.⁴⁷⁰

1.3.3. Онц байдлын үед хуралдах дэг

Литва Улсын Үндсэн хууль болон Сеймийн тухай хуульд онц байдлын үед хуралдах дэгийн асуудлыг дараах байдлаар тусгажээ.

⁴⁶⁹ Мөн тэнд. 171 дүгээр зүйл.

⁴⁷⁰ Мөн тэнд. 149 дүгээр зүйл.

БНЛУ-ын Сейм нь онц байдал зарласан тохиолдолд Үндсэн хуулийн 144-р зүйлд Хороод хуралдаж, зайнаас саналаа өгөх боломжтой бөгөөд Сеймийн тухай хуульд зааснаар Сеймийн бүх гишүүдийн 1/3-ээс доошгүйн санал, эсхүл Үндсэн хуулийн 142 (дайн бүхий байдал), 144 (онц байдал) дүгээр зүйлд заасан тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн бичгээр гаргасан саналын дагуу Сеймийн дарга ээлжит бус чуулганыг зарлан хуралдуулах тухай заасан.

Ийнхүү ээлжит бус чуулганыг зарлан хуралдуулсан бол Сеймийн Удирдах зөвлөл ээлжит бус чуулган эхлэхээс 2-оос дээш хоногийн өмнө Сеймийн гишүүдэд энэ тухай мэдэгдэнэ.⁴⁷¹

Ээлжит бус чуулганы үргэлжлэх хугацаа 15 хоногоос хэтрэхгүй ба энэ үед Сейм яаралтайгаас бусад тохиолдолд 10 хүртлэх хоног завсарлаж болно.

Хамгийн сүүлд КОВИД-19 цар тахлын улмаас 2020 оны 02 дугаар сарын 26-ны өдөр онц байдал зарласан бөгөөд Сеймийн тухай хуулийн 186 дугаар зүйлийн 186.11 дэх хэсэгт заасны дагуу алсын зайнаас хуралдаан зохион байгуулах систем нь зайнаас оролцож буй гишүүдийн хэн болохыг тодорхойлох, саналыг баталгаажуулах, хуралдааны бичлэгийг (зөвхөн аудио) хийх, Сеймийн цахим хуудсаар олон нийтэд нэвтрүүлнэ.⁴⁷²

1.3.4.Цахим хуралдааны дэг

1994 оны 2 дугаар сарын 17-ны өдөр батлагдсан Сеймийн тухай хуульд хамгийн сүүлд 2018 оны 9 дүгээр сарын 27-ны өдөр нэмэлт, өөрчлөлт орсон бөгөөд цахим хуралдааны тухай тусгайлсан зохицуулалт тусгагдаагүй байна.

1.4.Бүгд Найрамдах Итали Улс

Бүгд Найрамдах Итали Улс (БНИУ)-ын Парламент нь доод буюу Төлөөлөгчдийн танхим болон дээд Сенатаас бүрдэнэ.⁴⁷³ Сенат нь хуралдааны үйл ажиллагааны дэгээ Үндсэн хууль, Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн тухай хуулиар⁴⁷⁴ зохицуулагддаг байна.

1.4.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам

Хуулийн төслийг дараах субъектүүд санаачилна. Үүнд:⁴⁷⁵

- Парламентын гишүүд;
- Засгийн газар;
- Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлд эрх бүхий хуулийн этгээд болон сонирхогч талууд (Үндэсний эдийн засгийн зөвлөл ба хөдөлмөрийн, эсхүл бүс нутгийн зөвлөлүүд);

⁴⁷¹ Мөн тэнд. 86 дугаар зүйл.

⁴⁷² [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649396/EPRS_BRI\(2020\)649396_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649396/EPRS_BRI(2020)649396_EN.pdf)

⁴⁷³ Бүгд Найрамдах Итали Улсын Үндсэн хуулийн 55 дугаар зүйл. Эх сурвалж: https://en.camera.it/4?scheda_informazioni=23

⁴⁷⁴ Бүгд Найрамдах Итали Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн тухай хууль. Эх сурвалж: https://en.camera.it/4?scheda_informazioni=31

⁴⁷⁵ Бүгд Найрамдах Итали Улсын Үндсэн хуулийн 71 дүгээр зүйл.

- 50,000-аас багагүй сонгогчид гарын үсгээ цуглуулан хуулийн төсөл боловсруулах замаар хууль санаачлах эрхтэй байдаг.

Үндсэн хуульдаа хууль тогтоох чиг үүргийг хоёр Танхим хамтран хэрэгжүүлнэ.⁴⁷⁶ Хуулийн төсөл үндсэн 3 үе шатыг дамжина⁴⁷⁷: (1) Парламентын нэг Танхимд хэлэлцэх, (2) дараа нь нөгөө Танхимд хэлэлцэх, (3) эцэст нь БНУ-ын Ерөнхийлөгч ёсчилно.

Хэлэлцүүлгийг үе шатуудыг авч үзвэл:

- (1) хуулийн төслийг танилцуулна;
  - төслийг анх өргөн барьсан Танхим батална;
- (2) төслийг нөгөө Танхимд хэлэлцүүлэхээр шилжүүлнэ:
  - хэлэлцэхээр хүлээн авсан Танхим нь төслийг өөрчлөхгүйгээр батална;
  - эсхүл төсөлд өөрчлөлт оруулж батална – энэ тохиолдолд хоёр Танхим төслийн талаар зөвшилд хүрч батлах хүртэл нэг Танхимаас нөгөө Танхим руу шилжүүлж хэлэлцэнэ;
- (3) хоёр Танхимын баталсан хуулийг БНУ-ын Ерөнхийлөгч нэг сарын хугацаанд ёсчлох ба албан ёсны мэдээнд нийтэлнэ⁴⁷⁸;
  - эсхүл хуулийг дахин хэлэлцүүлэхээр хоёр Танхимд буцааж болно;
  - хэрэв Танхимууд хуулийг баталбал Ерөнхийлөгч ёсчилно.⁴⁷⁹

Үндсэн хуулийн, сонгуулийн тухай, олон улсын гэрээ соёрхон батлах тухай, төсвийн тухай хуулийн төсөл болон зөвшөөрөл олгосон тухай хууль тогтоомжийн төсөл хэлэлцэн батлахад ердийн журмыг мөрдөнө.⁴⁸⁰

Харин тусгай горимоор хэлэлцэн батлах асуудалд Үндсэн хуулийн дагуу Танхимуудын хамтарсан хуралдаанаар дараах асуудлыг хэлэлцэх ба уг хуралдааныг Төлөөлөгчдийн танхимын дарга даргална. Үүнд:

- БНУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгууль (энэ үед бүс нутгийн төлөөлөгчид санал хураалтад оролцоно) (§83);
- БНУ-ын Ерөнхийлөгчийн эх орноосоо урвасан, эсхүл Үндсэн хуулийг зөрчсөн асуудал (§90);
- БНУ-ын Ерөнхийлөгч албан тушаалаа хүлээж авахаасаа өмнө тангараг өргөх (§91);
- Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчдийн 1/3-ийг сонгох (§135);
- Шүүхийн дээд зөвлөлийн гишүүдийн 1/3-ийг сонгох (§104).

Танхим тус бүрийн гишүүдийн дийлэнх олонхын саналаар хуулийн төслийг яаралтай журмаар хэлэлцэнэ.⁴⁸¹

⁴⁷⁶ Мөн тэнд. 70 дугаар зүйл.

⁴⁷⁷ Бүгд Найрамдах Итали Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 68-96 дугаар зүйл.

⁴⁷⁸ Бүгд Найрамдах Итали Улсын Үндсэн хуулийн 73 дугаар зүйл.

⁴⁷⁹ Мөн тэнд. 74 дүгээр зүйл.

⁴⁸⁰ Мөн тэнд. 72 дугаар зүйл.

⁴⁸¹ Мөн тэнд. 73 дугаар зүйл.

1.4.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

БНИУ нь 1947 онд Үндсэн хуулиа баталсан бөгөөд Үндсэн хуульдаа нийт 16 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулж байсан. Хамгийн сүүлд 2020 оны 10 дугаар сарын 19-ний өдөр Үндсэн хуулийн 56, 57, 58 дугаар зүйлд Парламентын гишүүдийн тоог цөөлөх тухай асуудлыг хөндсөн байна. Тухайлбал, Төлөөлөгчдийн танхимын төлөөлөгчдийн тоог 400 (өмнө нь 630), Сенатуудын тоог 200 (өмнө нь 315) байхаар тогтоожээ.

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журмыг Үндсэн хуулийн 138 дугаар зүйлээр зохицуулжээ. Үүнд:

- Үндсэн хуульд болон үндсэн хуульчилсан хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Танхим тус бүр хоёр удаа дараалан хэлэлцүүлэх ба хэлэлцүүлэг хоорондын хугацаа хамгийн багадаа 3 сарын завсарлагатай байна;
- хуулийн төслийг 2 дахь хэлэлцүүлгээр Танхим тус бүрийн гишүүдийн дийлэнх олонхын саналаар батална;
- баталсан хуулийг нийтэлснээс хойш 3 сарын дотор аль нэг Танхимын гишүүдийн 1/5, эсхүл 50,000 сонгогчид, орон нутгийн 5 зөвлөл санал гаргавал уг асуудлыг ард нийтийн санал асуулгад өргөн мэдүүлнэ;
- ард нийтийн санал асуулгаар уг хуулийг хүчинтэй саналын олонх дэмжсэн бол батлагдсанд тооцно.

Харин 2 дахь хэлэлцүүлгээр Танхим тус бүрийн гишүүдийн 2/3-ын олонхын саналаар төслийг баталсан бол ард нийтийн санал асуулга явуулахгүй.⁴⁸²

1.4.3. Онц байдлын үед хуралдах дэг

Үндсэн хууль болон Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн тухай хуульд онц байдлын үед хуралдах Парламентын хуралдааны дэгийг талаар тусгагдаагүй байна.

1.4.4. Цахим хуралдааны дэг

Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн тухай хуульд цахим хуралдааны тусгаагдаагүй байна.

Төлөөлөгчдийн танхимын дүрэм журамд Төлөөлөгчдийн танхимын дэгийн хуульд “тусгай хороо” байгуулах боломжтой гэж заасан байдаг боловч ийм хороо онцгой тохиолдолд ч уг Танхимд байгуулагдаж байгаагүй. Парламентын хоёр Танхим одоогоор хуралдаан, хэлэлцүүлэг, санал хураалт болон бусад үйл ажиллагааг зайнаас оролцох арга хэмжээний талаар хэлэлцэж байна.⁴⁸³

⁴⁸² Мөн тэнд. 138 дугаар зүйл.

⁴⁸³ Continuity of Legislative Activities during Emergency Situations in Selected Countries. Library of Congress. March 2020. Page 40.

Хоёр. АНГЛО-САКСОНЫ ЭРХ ЗҮЙН БҮЛИЙН ОРНУУД

2.1.Бүгд Найрамдах Кипр Улс

Бүгд Найрамдах Кипр Улс (БНКУ)-ын хууль тогтоох эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллага нь Төлөөлөгчдийн Танхим (House of Representatives) бөгөөд нийт 50 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй, 5 жилийн хугацаатай сонгогддог.⁴⁸⁴

Төлөөлөгчдийн Танхимын чуулганы хуралдааны дэгийг 1980 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдөр батлагдсан Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын дэгийн тухай хууль (Rules of Procedure of the House of Representatives of the Republic of Cyprus)⁴⁸⁵-аар зохицуулдаг байна. Тус хууль нь нийт 5 бүлэг, 86 зүйлээс бүрдэнэ.

2.1.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам

Хуулийн төсөл санаачлах эрх бүхий субъект нь Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүд болон сайд нар байна. Төсвийн зарлагын өсөлттэй холбоотой аливаа хуулийн төслийг Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн санаачлахыг хориглодог.⁴⁸⁶

Төлөөлөгчдийн танхимын дэгийн тухай хуулийн 3 дугаар бүлэгт хуулийн төсөл хэлэлцэн батлах журмын талаар зохицуулсан.

Бүх хуулийн төсөл болон хувийн хуулийн төсөлд уг хуулийн төсөлд тусгагдсан асуудал болон төслийг санаачлах болсон шалтгааныг заасан тайлбарыг хавсаргасан байна.

Хуулийн төсөл хэлэлцэн батлах үе шат⁴⁸⁷

№	Үе шат	Хийгдэх ажиллагаа
1	Хуулийн төслийг танилцуулах	Хувийн (Парламентын гишүүний санаачилсан) хуулийн төслийг танилцуулахаар төлөвлөж буй Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн нь хуралдаан эхлэхээс өмнө хуулийн төсөл танилцуулах тухай хүсэлтээ хуулийн төслийн хуулбар болон тайлбар (Explanatory report)-ын хамт Төлөөлөгчдийн танхимын ерөнхийлөгчид өргөн барина.
2	Хуулийн төслийг албан ёсны хэвлэлд нийтлэх	Хувийн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн төслийг Танхимын хуралдааны үеэр танилцуулж, БНУ-ын албан ёсны хэвлэлд нэн даруй хэвлүүлнэ. Хуулийн төслийг Танхимд танилцуулсны дараа төслийн хувийг бүх гишүүдэд шуурхай хүргүүлнэ.
3	Хорооны тайланг уншиж танилцуулах	Хувийн болон бусад хуулийн төслийн талаарх холбогдох Хорооны тайланг тухайн Хорооны дарга нь Танхимын индэр дээрээс уншиж танилцуулна. Хорооны даргын эзгүйд түүнийг сонгосон гишүүн уншиж танилцуулна.

⁴⁸⁴ Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Үндсэн хуулийн 62, 65 дугаар зүйл. Эх сурвалж: https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en

⁴⁸⁵ Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын дэгийн тухай хууль. Эх сурвалж: <http://www.parliament.cy/images/media/redirectfile/Rules%20of%20procedure.pdf>

⁴⁸⁶ Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Үндсэн хуулийн 80 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэг.

⁴⁸⁷ Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын дэгийн тухай хуулийн 3 дугаар бүлгийн А дэд хэсэг.

4	Хуулийн төслийн талаарх хэлэлцүүлэг, санал хураалт	Хорооны тайланг уншиж танилцуулсны дараа хуулийн төслийн талаар мэтгэлцээн өрнүүлнэ. Мэтгэлцээн өрнүүлэхдээ хуулийн төслийг зүйл, заалт бүрээр болон бүхэлд нь авч үзэх ба дараа нь санал хураалт явагдана.
5	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах	Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүний санал болгосон нэмэлт, өөрчлөлтийг хуулийн төслийг зүйл, заалт бүрээр хэлэлцүүлэхийн өмнө, эсхүл дундуур Төлөөлөгчдийн Танхимын ерөнхийлөгчийн зөвшөөрлөөр оруулна.
6	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай бичгээр болон амаар санал гаргах	Бүх нэмэлт, өөрчлөлтийг Төлөөлөгчдийн танхимын ерөнхийлөгчийн Тамгын газарт бичгээр хүргүүлж, бүх гишүүдэд тараана. Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай аман саналыг зөвхөн Танхимын ерөнхийлөгчийн зөвшөөрлөөр гаргаж болно.
7	Нэмэлт, өөрчлөлт болон дэд нэмэлт, өөрчлөлт дээр мэтгэлцэх, санал хураах	Мэтгэлцээний гол сэдэв дээр санал хураахаас өмнө нэмэлт, өөрчлөлтийн талаар мэтгэлцэж санал хураалтад оруулах бол дэд нэмэлт, өөрчлөлтийг уг нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаас өмнө мэтгэлцэж санал хураана. Нэмэлт, өөрчлөлтийн санал хураах дарааллыг Төлөөлөгчдийн танхимын Ерөнхийлөгч санал болгох бөгөөд эсэргүүцсэн тохиолдолд шийдвэрийг Танхим гаргана.
8	Тоон алдаа болон хэл шинжлэл, дүрмийн сайжруулалттай холбоотой нэмэлт, өөрчлөлтүүд	Хувийн болон бусад хуулийн төслийг зүйл, заалт бүрээр хэлэлцэх мэтгэлцээний дараа болон Төлөөлөгчдийн танхимын Ерөнхийлөгч Дэгийн хуульд заасны дагуу шийдвэр гаргасны дараа тоон алдааг засах, эсхүл текстийг утга санааг нь өөрчлөхгүйгээр зөвхөн хэл шинжлэлийн сайжруулалт хийхэд чиглэсэн нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаас бусад тохиолдолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал гаргахгүй.
9	Зохисгүй илэрхийлэл агуулсан нэмэлт, өөрчлөлт	Төлөөлөгчдийн танхимын Ерөнхийлөгч зохисгүй илэрхийлэл агуулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн талаарх саналыг санал хураалтад оруулахаас татгалзах эрхтэй. Гишүүн шаардвал Төлөөлөгчдийн танхимын Ерөнхийлөгч асуудлыг тус Танхимын өмнө тавьж, мэтгэлцээнгүйгээр шийдвэрлэнэ.
10	Хуулийн төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт оруулах, санал хураах	Хувийн болон бусад хуулийн төслийг өмнө дурдсанчлан зүйл, заалт бүрээр хэлэлцэж дууссаны дараа хуульд өөрөөр заагаагүй бол хуулийн төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт оруулна. Эцсийн хэлэлцүүлэгт хуулийн төслийг зөвхөн гарчгаар нь хэлэлцүүлэх ба бүхэлд нь санал хураана.
11	Эсрэг санал болон түдгэлзсэн тухай тайлбар гаргах	Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа эсрэг санал өгөх, түдгэлзэх болон эсрэг санал өгсөн, түдгэлзсэн шалтгаанаа тайлбарлахаас бусад тохиолдолд гишүүн үг хэлэхгүй.
12	Батлагдсан хуулийг Төлөөлөгчдийн Танхимаас Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгчид хүргүүлэх	Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа Төлөөлөгчдийн танхимын ерөнхийлөгч уг хуулийг БНУ-ын албан ёсны хэвлэлд нийтэлж нийтэд түгээх зорилгоор БНУ-ын Ерөнхийлөгчид хүргүүлнэ.

13	Танхим хууль болон Төсвийн тухай хууль буцсан талаар мэдэгдэл хийх	<p>Хууль буцсан тохиолдолд Төлөөлөгчдийн танхимын ерөнхийлөгч 3 өдрийн дотор тус Танхимын бүх гишүүдэд энэ талаар мэдэгдэнэ.</p> <p>Төлөөлөгчдийн танхим хууль буцаж ирснээс хойш 15 хоногийн дотор энэ тухай мэдэгдэл хийнэ. Харин Үндсэн хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу Төсвийн тухай хуулийг буцаасан асуудлаар хууль буцаснаас хойш 30 хоногийн дотор мэдэгдэл хийнэ.</p>
----	--	---

Кипр Улсын Үндсэн хуулийн 78 дугаар зүйлд зааснаар хууль болон Төлөөлөгчдийн танхимын шийдвэрийг санал хураалтад оролцсон төлөөлөгчдийн ердийн олонхын саналаар батална.

Харин Сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болон засаг захиргаа, албан татвар ногдуулахтай холбоотой аливаа хуулийг санал хураалтад оролцсон Грек, Туркийн нийгэмлэгээс сонгогдсон төлөөлөгчдийн тус тусын ердийн олонхын саналаар баталдаг байна.⁴⁸⁸

2.1.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

1960 онд БНКУ-ын Үндсэн хууль (Cyprus's Constitution of 1960)⁴⁸⁹ батлагдсан. Төлөөлөгчдийн танхимын хамгийн чухал эрх мэдлийн нэг бол төрийн дээд хууль болох Үндсэн хуульд түүний хөдөлшгүй заалтуудаас бусад асуудлаар нэмэлт, өөрчлөлт оруулах эрх юм.

Үндсэн хуульд Киприйн Грек төлөөлөгчдийн нийт тооны 2/3-оос доошгүй, Туркийн төлөөлөгчдийн 2/3-ын олонхын саналаар баталсан хуулиар нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.⁴⁹⁰

1963 оны үйл явдал болон Киприйн Туркийн 15 төлөөлөгчийг эгүүлэн татсаны дараа Төлөөлөгчдийн танхим Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Төлөөлөгчдийн танхим нь 1989, 1996 оны 11, 12 дугаар сар, 2002, 2006, 2010, 2013, 2015, 2016 оны 4 дүгээр сар, мөн оны 9 дүгээр сард, нийт 10 удаа Үндсэн хуулиндаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна.⁴⁹¹

2.1.3. Онц байдлын үед хуралдах дэг

БНКУ, эсхүл түүний нутаг дэвсгэрийн аль нэг хэсэгт иргэдийн амь насанд аюул заналхийлж буй дайны болон нийтэд аюултай үзэгдлийг онц байдалд тооцно.

Үндсэн хуулийн 183 дугаар зүйлд нийгмийн хүн амын эрүүл мэндэд хохирол учруулж буй нөхцөл байдал болох цар тахлыг онцгой байдал зарлах үндэслэл гэж тусгайлан заагаагүй тул Киприйн Засгийн газар 2020 оны 03 дугаар сарын 10-ны өдөр Хорио цээрийн тухай хууль (Quarantine Law of 1932)⁴⁹²-ийг дагаж мөрдөх шийдвэр гаргасан.⁴⁹³

⁴⁸⁸ Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Үндсэн хуулийн 78 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэг.

⁴⁸⁹ https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en

⁴⁹⁰ Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Үндсэн хуулийн 182 дугаар зүйл.

⁴⁹¹ <http://www.parliament.cy/en/general-information/the-political-role-and-the-responsibilities-of-the-house->

⁴⁹² <http://www.cylaw.org/nomoi/arith/CAP260.pdf>

⁴⁹³ States of emergency in response to the coronavirus crisis: Situation in certain Member States IV. Page 3. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652002/EPRS_BRI\(2020\)652002_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652002/EPRS_BRI(2020)652002_EN.pdf)

Сайд нарын Зөвлөл онц байдал зарлах талаар тунхаглал гаргаж зарлана. Улсын Ерөнхийлөгч, Дэд Ерөнхийлөгч 48 цагийн дотор хориг тавих эрхээ хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд уг тунхаглалыг БНУ-ын албан ёсны хэвлэлд нийтэлнэ.

Энэхүү тунхаглалыг хууль ёсны хүчин төгөлдөр болохын тулд Төлөөлөгчдийн танхим соёрхон батлах ёстой бөгөөд хэрэв тус Танхим батлахаас татгалзсан бол уг тунхаглалыг хуулийн хүчин төгөлдөр бус гэж үзнэ. Харин Төлөөлөгчдийн танхим тунхаглалыг соёрхон баталсан бол БНУ-ын Ерөнхийлөгч Төлөөлөгчдийн танхимын шийдвэрийг шууд мэдэгдэж, улс орон даяар онц байдал зарлана.⁴⁹⁴

Онц байдлын үргэлжлэх хугацаа нь Төлөөлөгчдийн танхим сунгахаас бусад тохиолдолд 2 сар хүртэл байна. Үндсэн хуулийн 183 дугаар зүйлийн 2-т онцгой байдлын үед түдгэлзүүлж болзошгүй Үндсэн хуульд заасан иргэний үндсэн эрхүүдийг заасан. Жишээлбэл, Киприйн газар нутаг дотор чөлөөтэй зорчих, орон байрны халдашгүй байдал, захидал харилцааны нууцлал гэх мэт хязгаарлаж болзошгүй эрхүүдийг заасан байна.

2.1.4.Цахим хуралдааны дэг

КОВИД-19 цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх хатуу хориг арга хэмжээ авах зорилгоор хамтын (олон гишүүнтэй) захиргааны байгууллагын хурлыг цахим мэдээллийн хэрэгслийг ашиглан (телеконференц) явуулах хууль, эрх зүйн орчин шаардлагатай болсон.

Киприйн Төлөөлөгчдийн танхим 2020 оны 3 дугаар сарын 27-ны өдрийн Захиргааны эрх зүйн ерөнхий зарчмын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийг хийхдээ нэгдсэн хуралдаанаа цахимаар явуулж, санал хураалт явуулсан нь захиргааны байгууллагын гишүүдийг цахимаар хуралдаанаа явуулах боломжийг бий болгосон байна.

Уг 2020 оны нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль (Amending Law of 2020)-аар Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүд цахим шуудан болон бусад цахим хэрэгслээр хуралдаанд оролцож байгаагаа мэдэгдэхийг албан ёсны гэж үзсэн байна. Хуралд цахим хэлбэрээр оролцох үед захиргааны байгууллагын гишүүд шийдвэр гаргах үед санал өгөх эрхтэй тул хуралдаанд цахим хэлбэрээр оролцсоныг хүчинтэйд тооцно. Бүх гишүүд цахим хуралдаанд биеэр оролцсон эсэхээс үл хамааран, хуралдаанд оролцсон гишүүдийн ирц бүрдсэн тохиолдолд цахим хуралдаанаас гаргасан шийдвэрийг хууль ёсны гэж үзнэ. Мөн гишүүдийн цахим хуралдаанд оролцсон талаарх тэмдэглэлийг заавал хөтлөнө.

Энэхүү хууль нь цаг хугацаа, зардлын хувьд эерэг хувь нэмэр оруулсан бөгөөд цаг агаарын нөхцөл байдал, давагдашгүй хүчин зүйлийн шинжтэй нөхцөл байдал, алслагдсан бүс нутагт явж байгаа зэрэг шалтгаанаар хуралдаанд оролцож чадахгүй гишүүдийг оролцох боломжоор хангаснаас гадна төрийн байгууллагуудын хуралдаанд оролцох соёл өөрчлөгдөж, цахим уулзалтууд цаашид байнга явагдах магадлалтай юм.

⁴⁹⁴ Бүгд Найрамдах Кипр Улсын Үндсэн хуулийн 183 дугаар зүйл. https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en

2.2.Бүгд Найрамдах Ирланд Улс

2.2.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам

Ирланд Улсын Үндэсний парламент (Оорчакт/Oireachtas) нь Ерөнхийлөгч болон 2 танхимаас бүрдэх ба дээд танхим буюу сенатын танхимыг Сенат (Seanad Ыйреанн), доод танхим буюу Төлөөлөгчдийн танхимыг Дайл Эиран (Dóil Ыйреанн) гэж тус тус нэрлэнэ. Хууль тогтоох онцгой бүрэн эрх мэдэл Үндэсний парламентад байна⁴⁹⁵.

Засгийн газрын сайд, Парламентын гишүүд хуулийн төсөл санаачлагчид байдаг байна. Гэхдээ Сенатын гишүүд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөх оруулах болон төсвийн асуудлаар хуулийн төсөл санаачлахгүй. Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүд татвар, төсвийн асуудалтай холбоотой хуулийн төслийг боловсруулахдаа Засгийн газраас зөвлөгөө авна.

Үндсэн хуулийн 20 дугаар зүйлд хуулийн төслийг хэлэлцэхтэй холбоотой дараах журмыг заасан байна. Үүнд:

- Төлөөлөгчдийн танхимын (Дайл Эиран буюу доод танхим) санаачилсан болон зөвшөөрөгдсөн хуулийн төсөл бүрийг Сенат руу (Эиран буюу дээд танхим) шилжүүлнэ. Уг хуулийн төсөл нь ямар нэгэн төсвийн асуудалгүй бол Сенат Эиран хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж буцаан хүргүүлнэ. Уг нэмэлт, өөрчлөлтийг Төлөөлөгчдийн танхим дахин авч хэлэлцэнэ;
- төсвийн тухай хуулиас бусад хуулийн төслийг Сенат санаачилж болох бөгөөд зөвшөөрөгдсөн тохиолдолд Төлөөлөгчдийн танхимд танилцуулна. Төлөөлөгчдийн танхим уг хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан тохиолдолд уг хуулийн төслийг тус Танхим санаачилсан хуулийн төсөл гэж үздэг байна;
- аль нэг Танхимын санаачилсан хуулийн төслийг нөгөө Танхим нь хүлээн авсан тохиолдолд уг хуулийн төслийг 2 танхим зөвшөөрсөн гэж үзнэ.

Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүний санаачилсан хуулийн төслийг тус Танхимд, Сенатын гишүүний санаачилсан хуулийн төслийг тус Танхимд тус тус эхэлж хэлэлцэнэ. Үүний дараа нөгөө Танхим хэлэлцэнэ. Хоёр Танхим хуулийн төслийн талаар санал нэгдэж зөвшөөрсөн тохиолдолд Ерөнхийлөгч хуульд гарын үсэг зурна.

Хуулийн төслийг хэлэлцэн батлагдах 5 үе шаттай⁴⁹⁶:

Нэгдүгээр үе шат - Хууль санаачлагч хуулийн төслөө харьяалагдах танхимдаа өргөн барина. Хуулийн төсөл өргөн барих субъект Засгийн газрын гишүүд, эсхүл Төлөөлөгчдийн танхимын 7 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй бүлэг зөвхөн нэг хуулийн төслийг өргөн барьж болно. Харин Сенатад сенатын удирдагч Засгийн газрын нэрийн өмнөөс хуулийн төсөл танилцуулах, эсхүл тав буюу түүнээс дээш тооны сенатын гишүүний бүрэлдэхүүнтэй бүлэг нэг удаа 3-аас дээш хуулийн төсөл өргөн барина.

Хоёрдугаар үе шат - Хуулийн төслийн ерөнхий зарчмуудыг хэлэлцэх үе шат бөгөөд хэлэлцсэний дараа гуравдугаар шат руу шилжүүлэх эсэхийг шийдвэрлэнэ.

⁴⁹⁵ Бүгд Найрамдах Ирланд Улсын Үндсэн хуулийн 15.1, 15.2.1 дэх хэсэг.

⁴⁹⁶ Бүгд Найрамдах Ирланд Улсын Парламентын цахим хаяг. <https://www.oireachtas.ie/en/visit-and-learn/how-parliament-works/how-laws-are-made/#Who>

Гуравдугаар үе шат - Байнгын хорооны үе шатанд хуулийн төслийг хэсэг, хэсгээр нь нарийвчлан шалгаж, нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болно. Энэ үе шатанд гишүүн хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахад үг хэлэх эрх нь хязгааргүй байдаг тул удаан үргэлжлэх талтай.

Дөрөвдүгээр үе шат - Тайлангийн үе шатанд гишүүд хуулийн төсөлд сүүлийн удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулах боломжтой юм. Энэ үед гишүүд 2 удаа л үг хэлэх боломжтой бөгөөд сүүлийн үг хэлэх хугацаа нь 2 минут үргэлжилнэ. Тайлангийн үе шатанд Засгийн газар шинэ нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг хүсвэл бусад саналуудын хамт Хорооны үе шат руу буцаана.

Тавдугаар үе шат - Эцсийн шат нь ихэвчлэн дөрөвдүгээр үе шатны дараа шууд явагддаг, нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг хориглох бөгөөд Танхимд хуулийн төслийн талаар товч мэдэгдэл хийнэ. Хуулийн төслийг батлахыг зөвшөөрсөн гишүүн “вотайл” гэж хэлнэ.

Тухайн Танхим хуулийн төслийг зөвшөөрсний дараа нөгөө Танхим руугаа илгээнэ. Хүлээн авсан Танхимд хуулийн төслийг хоёрдугаар шатнаас эхлэн хэлэлцэх ба хэрэв тус Танхимаас оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг эхэлж хэлэлцсэн Танхим хүлээж авахгүй байж болно.

Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурах - Парламентын хоёр Танхимаас хуулийн төслийг зөвшөөрсний дараа Ерөнхийлөгч хуулинд гарын үсэг зурж ёсчилно. Дараах тохиолдолд Ерөнхийлөгч Төрийн зөвлөлтэй⁴⁹⁷ зөвлөлдөж гарын үсэг зурахаас татгалзаж болно. Үүнд:

- Бүх хууль Үндсэн хуультай нийцэх ёстой бөгөөд хуулийн төслийг Үндсэн хуульд нийцэж байгаа эсэх талаар дүгнэлт гаргуулахаар Дээд шүүхэд шилжүүлж болно. Дээд шүүх уг хуулийн төсөл нь үндсэн хуулийн зарим зүйл заалтыг зөрчсөн байна гэж үзвэл Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурахаас татгалзаж болно.
- Дайл болон Сенатын гишүүд уг хуулийн төсөлд гарын үсэг зурахгүй байхыг хүсч, санал гаргасан бол (Сенатын гишүүдийн дийлэнх нь Дайлын гишүүдийн гуравны нэгээс доошгүй хувь нь хүсэлт гаргавал).

2.2.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

Бүгд Найрамдах Ирланд Улс (БНИУ) нь 1937 онд Үндсэн хуулиа⁴⁹⁸ баталсан бөгөөд мөн оны 12 сарын 29-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж эхэлсэн байна.

2020 оны 01 дүгээр сарын байдлаар Үндсэн хуульд нийт 32 удаа⁴⁹⁹ нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Тухайлбал, 1939, 1941, 1972, 1973, 1979, 1983, 1984, 1987, 1992 онд 2 удаа, 1996, 1996 онд 2 удаа, 1997, 1998, 1999, 2002, 2004, 2009, 2011, 2012, 2013, 2015, 2018 онд 2 удаа, хамгийн сүүлд 2019 оны 06 дугаар сарын 11-ний өдөр тус тус өөрчлөлт оруулсан байна.

⁴⁹⁷ Бүгд Найрамдах Ирланд Улсын Ерөнхийлөгчийн цахим сайт, Төрийн зөвлөлөөс Ерөнхийлөгчтэй зөвлөлдөж болох бүх асуудлаар Ерөнхийлөгчид тусалцаа үзүүлж, зөвлөгөө өгөх үүрэгтэй. Ерөнхийлөгч Төрийн зөвлөлтэй заавал зөвлөлдөх ёстой нөхцөл байдлыг Үндсэн хуульд заасан байдаг, <https://president.ie/en/the-president/council-of-state>

⁴⁹⁸ Бүгд Найрамдах Ирланд Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>

⁴⁹⁹ Бүгд Найрамдах Ирланд Улсын Үндэсний Парламентын цахим хуудас. <http://www.irish-statutebook.ie/eli/cons/en/html>

Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг хэлэлцэх журмыг уг хуулийн 46 дугаар зүйлд, ард нийтийн санал асуулгын талаар 47 дугаар зүйлд тус тус зааж өгсөн байна:

- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналыг Төлөөлөгчдийн танхимаас гаргах бөгөөд Парламентын 2 танхимаас дэмжиж зөвшөөрсөн тохиолдолд Ард нийтийн санал асуулга явуулж шийдвэрлэнэ;
- ард нийтийн санал асуулга явуулсны дараа Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг Ерөнхийлөгчид хүргүүлэх ба Ерөнхийлөгч уг хуулийг баталсанд тооцож гарын үсэг зурна;
- Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг ард нийтийн санал асуулгад оролцсон иргэдийн 33 хувь буюу 1/3-ээс доошгүй хувь нь эсрэг санал өгсөн бол уг хуульд хориг тавьсан гэж үзнэ;
- ард нийтийн санал асуулгад сонгуулийн насны (18 нас) бүх иргэн оролцоно.

2.2.3.Онц байдлын үед хуралдах дэг

Бүгд Найрамдах Ирланд Улсын Үндсэн хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.8.2 дахь хэсэгт Онц байдлын үед Танхимууд нь хуралдаанд оролцсон гишүүдийн 2/3-ын саналаар хаалттай хуралдаж болно⁵⁰⁰ гэжээ.

Онц байдал гэдэгт улс орны амин чухал ашиг сонирхлыг хөндсөн үндэсний онц байдал, дайны буюу зэвсэгт мөргөлдөөн, зэвсэгт бослогын үе, дайн дууссаны дараах цаг хугацааг хамруулна хэмээн тус улсын Үндсэн хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.3.3 дахь хэсэгт заасан байна.

2.2.4.Цахим хуралдааны дэг

Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн зохицуулалтад цахим хуралдааны талаар тусгагдаагүй байна.

2.3.Бүгд Найрамдах Гана Улс

Гана Улсад хууль тогтоох эрх мэдэл Парламентад байх ба Үндсэн хуулийн дагуу хэрэгжүүлнэ. Парламентын чуулган нь Парламентын спикерээс гадна гишүүдийн гуравны нэг байсан тохиолдолд чуулдаг бөгөөд Парламентаар хэлэлцэгдэж байгаа асуудлыг парламентын нийт гишүүдийн талаас дээш хувь нь оролцож, санал хураалтад оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэрлэнэ. Мөн Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт болон хуулийн дагуу хэн нэгэн хүнийг сонгох, огцруулахтай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэхдээ санал хураалтыг нууцаар явуулахыг тус улсын Үндсэн хуулийн 104 дугаар зүйлийн 104.4 дэх хэсэгт заасан байна.

2.3.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам⁵⁰¹

Анхны хэлэлцүүлэг:

- Төрийн сайд болон Парламентын гишүүн санаачилсан хуулийн төслөө Парламентад танилцуулна. Энэ үеэр клерк (ерөнхий нарийн бичгийн дарга) хуулийн төслийн нэрийг чангаар уншиж сонсоно;

⁵⁰⁰ Бүгд Найрамдах Ирланд Улсын Үндсэн хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.8.2 дахь хэсэг.

⁵⁰¹ Гана Улсын Парламентын цахим хуудас - <https://www.parliament.gh/laws>

- Парламентын спикер нь хуулийн төслийг нарийвчлан судлуулж, илтгэх хуудас гаргуулахаар Байнгын хороонд шилжүүлнэ;
- Байнгын хороо нь хоёр дахь хэлэлцүүлгийн өмнө илтгэх хуудас бэлтгэж Танхимд хүргүүлнэ.

Хоёр дахь хэлэлцүүлэг:

- Байнгын хорооны илтгэх хуудас болон хуулийн төслийн талаарх зарчмын саналыг хэлэлцэнэ.

Гурав дахь хэлэлцүүлэг:

- Энэ үе шатанд хуулийн төслийг батална;
- Энэ үеэр Клерк хуулийн нэрийг чангаар уншиж сонсоно.

Ерөнхийлөгч хуулийг ёсчлох:

- Хуулийг ёсчлуулахаар өргөн барьснаас хойш 7 хоногийн дотор ёсчилсон эсэх тухайгаа Парламентын спикерт мэдэгдэнэ;
- Ерөнхийлөгч нь хууль ёсчлохоосоо татгалзсан өдрөөс хойш 14 хоногийн дотор Парламентад дахин хэлэлцэх хуулийн төслийн тодорхой заалт, түүний дотор нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал, зөвлөмжийг хавсарган спикерт хүргүүлнэ.

Парламент хуулийг дахин хэлэлцэх:

- Парламент нь хуулийг эргэн дахин хэлэлцэхдээ Ерөнхийлөгч, эсхүл Төрийн Зөвлөлөөс гаргасан саналыг харгалзаж үзнэ;
- ингэж хэлэлцсэн хуулийг Парламентын нийт гишүүдийн 1/3-оос доошгүйн саналаар баталсанд тооцно. Ерөнхийлөгч тухайн хуулийг 30 хоногийн дотор ёсчилно.

Ээлжит бус чуулган⁵⁰²:

- Парламентын гишүүдийн 15 хувь нь ээлжит бус чуулган хийх хүсэлт гаргасан бол Парламентын спикер хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш 7 хоногийн дотор Парламентыг хуралдуулна.

2.3.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

Гана Улсын Үндсэн хууль⁵⁰³ 1992 онд батлагдсан бөгөөд 1996 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Үндсэн хуулийн 25 дугаар бүлэгт түүнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг хэлэлцэх журмыг тогтоосон байна.

Парламент нь Үндсэн хуулийн 290 дугаар зүйлийн 290.1 дэх хэсэгт заасан асуудлуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болно. Нэмэлт, өөрчлөлийг дараах үе шаттай явуулна. Үүнд:

- Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг Парламент хэлэлцэхээс өмнө Парламентын спикер Төрийн зөвлөл⁵⁰⁴ рүү зөвлөгөө авахаар уламжилна. Төрийн зөвлөл хүлээж авснаас хойш 30 хоногийн дотор зөвлөгөө өгнө;

⁵⁰² Гана Улсын Үндсэн хуулийн 112.3 дахь заалт

⁵⁰³ https://www.constituteproject.org/constitution/Ghana_1996.pdf?lang=en

⁵⁰⁴ Гана Улсын Үндсэн хуулийн 9 дүгээр бүлэг. “Ерөнхийлөгчид чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь зөвлөгөө өгөх Төрийн зөвлөл ажиллана”. Эх сурвалж: https://www.constituteproject.org/constitution/Ghana_1996.pdf?lang=en

- Хуулийн төслийг зургаан сарын хугацаатай сэтгүүлд нийтлэх бөгөөд энэ хугацаанд парламентад өргөн мэдүүлэхгүй;
- Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг ард нийтийн санал асуулга явуулж шийдвэрлэнэ. Ингэхдээ санал өгөх эрх бүхий иргэдийн хамгийн багадаа 40 хувь санал асуулгад оролцсон байх, санал асуулгад оролцсон хүмүүсийн 75 хувь нь дэмжээгүй бол уг хуулийн төслийг цаашид үргэлжлүүлэн хэлэлцэхгүй;
- ард нийтийн санал асуулгаар дэмжигдсэн хуулийн төслийг Парламент батална. Парламент уг хуулийн төслийг 2, 3 дахь хэлэлцүүлгээр нийт гишүүдийн 2/3-оос доошгүй хувийн саналаар баталсан бол Ерөнхийлөгчид хүргүүлнэ;
- Парламентын баталсан хуулийг Ерөнхийлөгч ёсчилно. Ерөнхийлөгч Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг ёсчлохдоо дараах баримт бичгийг үндэслэнэ.⁵⁰⁵ Үүнд:

1) Үндсэн хуулийн заалтыг дагаж мөрдсөн тухай Парламентын спикерийн баталсан гэрчилгээ;

2) Сонгуулийн ерөнхий хорооноос ард нийтийн санал асуулга явуулсан тухай гэрчилгээ.

2.3.3.Онц байдлын үед хуралдах дэг

Онц байдал зарлаж болзошгүй нөхцөл байдалд байгалийн гамшиг болон гэнэтийн аюул тохиолдсон үед зайлшгүй авах арга хэмжээ, эсхүл нэн даруй заналхийлж болзошгүй аливаа нөхцөл байдал зэрэг орно.

- Ерөнхийлөгч Төрийн Зөвлөлийн зөвлөмжийн дагуу Гана Улсад нийтэд нь болон хэсэгчилсэн байдлаар Үндсэн хуулийн дагуу онц байдал тогтоож болно;
- онц байдал зарлахаас өмнө энэхүү нөхцөл байдлын талаар Парламентат мэдэгдэнэ;
- Парламент мэдэгдэл авснаас хойш 72 цагийн дотор онц байдал хүчин төгөлдөр байх эсэхийг шийдвэрлэнэ. Ерөнхийлөгч Парламентын гаргасан шийдвэрийг дагана⁵⁰⁶;
- Парламент онц байдал зарласан тухай тогтоол батлана;
- уг тогтоол нь батлагдсан өдрөөс эхлэн 3 сарын хугацаанд үргэлжилнэ;
- Парламент нь гишүүдийн олонхын саналаар тогтоолыг дахин 1 сараас илүүгүй хугацаагаар сунгаж болно;
- мөн нийт гишүүдийн олонхын саналаар уг тогтоолыг цуцалж болно.
- хугацаа нь дуусаж Парламент тарсны дараа, бүх нийтийн сонгуулийн өмнө Гана Улсад, эсхүл тус улсын аль нэг хэсэгт дайны байдал, олон нийтийг хамарсан онц байдал зарласан тохиолдолд Ерөнхийлөгч тарах гэж байгаа Парламентыг дуудаж хуралдуулна.⁵⁰⁷

2.3.4.Цахим хуралдааны дэг

Парламентын хуралдааны дэгийн зохицуулалтад цахим хуралдааны талаар тусгагдаагүй байна.

⁵⁰⁵ Гана Улсын Үндсэн хуулийн 292 дугаар зүйл.

⁵⁰⁶ Мөн тэнд. 31 дүгээр зүйл.

⁵⁰⁷ Мөн тэнд. 113 дугаар зүйлийн 113.3 дахь хэсэг.

2.4.Бүгд Найрамдах Фижи Улс

Бүгд Найрамдах Фижи Улс нь 2013 оны Үндсэн хуулиар Сенат ба Төлөөлөгчдийн танхимыг татан буулгаж, нэг танхимтай 50 гишүүнтэй парламентыг байгуулсан. Улсын хэмжээнд олон мандаттай нэг тойрогт нээлттэй пропорциональ тогтолцоог ашиглан 4 жилд нэг удаа сонгогддог.

Тус Улсын хувьд Үндсэн хууль, Дэгийн дүрэм (Standing Order) болон бусад актуудаар зохицуулж байна.

2.4.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам⁵⁰⁸

Фижи Улсын хуулийн төслийг Засгийн газар, эсхүл Парламентын гишүүд өргөн барина. Парламентын нэгдсэн хуралдаанд хэлэлцэгдэж буй нийт хуулийн төслүүд нь дараах үе шатуудыг дамжина.

Парламентад хуулийн төсөл өргөн барихаас өмнө уг төслийг өргөн барих тухайгаа “Фижи” албан ёсны сонингоор дамжуулан олон нийтэд мэдээлнэ. Ийнхүү албан ёсны сонинд нийтлэхээс 3 хоногийн өмнө Засгийн газар, эсхүл Парламентын гишүүн нь Парламентын Ерөнхий нарийн бичгийн даргад хуулийн төсөл танилцуулахыг хүсч байгаагаа мэдэгдэнэ.

Хуулийн төслийг албан ёсны сонинд нийтлүүлснээс хойш 2 хоногийн дараа Парламентад танилцуулж болох бөгөөд хуулийн төслийг автоматаар хэлэлцэх асуудлын жагсаалтанд оруулна. Тухайн өдрийн хуралдаанаар холбогдох сайд Засгийн газрын нэрийн өмнөөс, эсхүл Парламентын гишүүн хуулийн төслийг танилцуулна.

Нэгдүгээр үе шат: Тухайн өдрийн товолсон цагт холбогдох сайд (Засгийн газрын нэрийн өмнөөс), эсхүл Парламентын гишүүн хуулийн төслийг танилцуулна. Энэ шатанд мэтгэлцээн явагдаж, санал өгөхгүй.

Хоёрдугаар үе шат: Хуулийн төслийн ерөнхий зарчмуудыг хэлэлцэж хороонд шилжүүлэх эсэхийг шийдвэрлэнэ.

Гуравдугаар үе шат:

Хороогоор хуулийн төслийг дараах журмаар хэлэлцэнэ:

- Хороод 30 хоногийн дотор Парламентад тайлангаа тайлагнах;
- олон нийтийн саналыг сонсох - хуулийн төслийн шинж чанараас хамаарч Хороо нь иргэдэд хуулийн төслийн агуулгын талаар саналаа илэрхийлэх боломжийг олгодог;
- хуулийн төслийн заалтыг нэг бүрчлэн хянах - олон нийтээс ирүүлсэн саналыг Хороо нарийвчлан авч үзэх бөгөөд заалт тус бүр дээр санал өгөх, санал болгож буй нэмэлт, өөрчлөлтийг харгалзан үзээд төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт оруулна.

Дөрөвдүгээр үе шат: Хуралдаанаар оруулсан хуулийн төслийн талаар санал хураалт явуулж, хуралдаанд оролцсон нийт гишүүдийн олонхын саналаар батална.

Ерөнхийлөгч ёсчлох: Үндсэн хуульд зааснаар Ерөнхийлөгч хуулийн төслийг 7 хоногийн дотор гарын үсэг зурснаар хүчин төгөлдөр болгоно.

⁵⁰⁸ https://www.constituteproject.org/constitution/Fiji_2013.pdf?lang=en

Хуулийн төслийн хэлэлцүүлэгт иргэдийн оролцоо:

- *Олон нийтийн санал хүсэлт*: Иргэдэд санал бодлоо илэрхийлэх боломжийг олгох, хуулийн төсөл, мөрдөн байцаалт, өргөдөл гэх мэт саналууд. Үүнийг цахимаар, бичгээр болон аман хэлбэрээр хүсэлт гаргах зэргээр хүргүүлж болно.
- *Хувийн уулзалтууд*: Талууд болон тодорхой хуулийн төсөл, эсхүл хэрэгцээт сэдвээр холбогдох хүмүүстэй уулзаж санал солилцож болно.
- *Судалгаа*: Цахимаар, эсхүл санал асуулга явуулдаг, судалгааны байгууллагуудаар дамжуулан тухайн сэдвийн талаарх олон нийтийн санаа бодлын талаарх шинжлэх ухааны болон бодит өгөгдлийг судлах.
- *Орон нутагт ажиллах*: Улс орны бүс нутгийн иргэдийн саналыг авах.
- *Фокус бүлгүүд*: Олон нийтээс, эсхүл асуудал шууд нөлөөлсөн хүмүүсийн түүврийг цуглуулж, хэд хэдэн асуулт тавьж, тэдний асуудал, санал хүсэлтийг илүү гүнзгий ойлгохын тулд хэлэлцүүлэг зохион байгуулж болно.
- *Нийтийн сонсгол*: Хороо тогтоол гаргаж, эсхүл гишүүдийн хүсэлтээр хуулийн төслийг хэлэлцэхэд мэдлэг шаардсан асуудлаар нийтийн сонсгол явуулж мэргэжилтнүүдийн дүгнэлтийг сонсож болно. Хэлэлцүүлэг амаар болон бичгээр явуулдаг бөгөөд хүн бүр хорооны гишүүдийн асуултанд хариулах, санал өгөх боломжтой.

2.4.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам⁵⁰⁹

Фижи Улсын дөрөв дэх Үндсэн хуулийг 2013 оны 9 дүгээр сарын 6-ны өдөр баталсан. Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг Ерөнхийлөгч болон Парламентын гишүүд өргөн барина.

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг дараах журмаар хэлэлцэнэ:

- төслийг 3 үе шаттайгаар хэлэлцэнэ;
- 2 ба 3 дахь хэлэлцүүлэгт Парламентын гишүүдийн 3/4-аас доошгүйн саналаар дэмжсэн байна;
- 2 ба 3 дахь хэлэлцүүлгийн хооронд дор хаяж 30 хоногийн завсарлагатай байх ба энэ хугацаанд асуудлыг боловсронгуй болгох боломж олгодог;
- холбогдох Хороо хэлэлцсэн тухай тайлангаа Парламентад өргөн мэдүүлсний дараа хуулийн төслийн 3 дахь хэлэлцүүлэг эхэлнэ;
- Парламентын гишүүдийн 3/4-ын саналаар хуулийн төслийг дэмжинэ;
- үүний дараа БНУ-ын Ерөнхийлөгчид ёсчлуулахаар хүргүүлнэ;
- мөн Сонгуулийн хороонд илгээх ба тус хороо нь Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг батлагдсан өдрөөс хойш 7 хоногийн дотор хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд нийтэлнэ.

2.4.3. Онц байдлын үед хуралдах дэг⁵¹⁰

1) Ерөнхий сайд нь Цагдаагийн комиссар болон Фижи Улсын цэргийн командлагчаас өгсөн зөвлөмжийн дагуу Фижид хэсэгчилсэн, эсхүл бүхэлд нь бүрэн онц байдал зарлаж болно.

⁵⁰⁹ Фижи Улсын Үндсэн хуулийн 11дүгээр бүлэг. Эх сурвалж: https://www.constituteproject.org/constitution/Fiji_2013.pdf?lang=en

⁵¹⁰ Мөн тэнд. 9 дүгээр бүлэг.

Мөн дор дурдсан үндэслэл байгаа бол онц байдал зарлана:

- Фижи Улсад хэсэгчилсэн, эсхүл бүхэлд нь аюул заналхийлж байгаа бол;
- Заналхийлсэн нөхцөл байдлыг үр дүнтэй шийдвэрлэхийн тулд.

2) Парламентын чуулганы үед Ерөнхий сайд онц байдал зарласан тухай мэдэгдэл хийснээс хойш 24 цагийн дотор уг асуудлаарх мэдэгдлийг батлуулахын тулд Парламентад хүргүүлнэ.

Харин Парламентын чуулганы завсарлагааны үед онц байдал зарласан бол ийнхүү зарласнаас хойш 48 цагийн дотор спикер нь яаралтай хуралдаан зохион байгуулж, онц байдал тогтоосон мэдэгдлийг батална.

3) Парламентын гишүүдийн олонх нь Ерөнхий сайд онц байдал зарласан тухай мэдэгдлийг баталсан бол ийнхүү баталсан өдрөөс хойш нэг сарын хугацаанд хүчин төгөлдөр байх ба шаардлагатай бол дахин санал хурааж онц байдлын хугацааг сунгана.

2.4.4.Цахим хуралдааны дэг

Фижи Улсын Засгийн газар мэдээлэл харилцаа холбооны дэд бүтцийг сайжруулах, гишүүдийн цахим орчинд ажиллах чадавхыг бэхжүүлэх, шаардлагатай программуудыг хэрэгжүүлэх “Дижитал Фижи” хөтөлбөрийг 4 жилийн хугацаатай эхлүүлээд ажиллаж байна. “Дижитал Фижи” хөтөлбөрийн зорилтуудын нэг нь Засгийн газрын чухал үйлчилгээнүүдийг цахим хэлбэрээр, тэр дундаа гар утсаар дамжуулан ашиглах боломжтой болгоно.

Коронавируст халдвар (КОВИД-19) цар тахлын улмаас Парламентын үйл ажиллагааг тасалдуулахгүйн тулд хуралдаануудаа өөрийн техникийн боломжид тулгуурлан цахим хэлбэрээр зохион байгуулж байна. Парламентын гишүүд хуулийн төсөл өргөн барих, танилцуулах, санал, үг хэлэх, асуулт асуух, санал хураалтад оролцох зэрэг хуралдааны үйл ажиллагаанд зайнаас оролцох боломжийг бүрдүүлсэн байна.

2.5.Бүгд Найрамдах Финланд Улс

Финланд Улсын Парламент буюу Эдускунта нь нэг танхимтай 4 жилийн хугацаатай сонгогдох 200 төлөөлөгчөөс бүрдэнэ. Тус улсын хувьд Парламентын хуралдааны дэгийг Финландын Парламентын хуралдааны дэгийн тухай хуулиар зохицуулж байна. Энэ хуулийг 1999 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр баталж, 2000, 2002 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.

Парламентын ээлжит чуулганыг жил бүрийн 2 дугаар сарын эхний ажлын өдөр зарлан хуралдуулдаг. Чуулганыг зарласнаас 3 хоногийн дотор чуулганы нээлтийг хийнэ. Чуулганы нэгдсэн хуралдаан долоо хоногт 4 удаа буюу Мягмараас Баасан гарагуудад хуралдана.

2.5.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам⁵¹¹

Парламентын гишүүд, Засгийн газар хуулийн төслийг өргөн барина. Хуулийн төслийг Хорооны тайланд үндэслэн нэгдсэн чуулганаар 2 үе шаттайгаар хэлэлцэнэ. Үүнд:

⁵¹¹ https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/ekj_3+2013.pdf

Нэгдүгээр үе шат: Хорооны тайланг танилцуулж ерөнхий хэлэлцүүлэг явуулах бөгөөд хуулийн төслийн агуулгыг нарийвчлан хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.

Хорооны тайланд хуулийн төсөлд өөрчлөлт оруулах тухай санал ороогүй бол Хорооны тайланд үндэслэн уг төслийн агуулгыг батална. Анхны хэлэлцүүлгээр хуулийн төслийг буцаах тухай санал гаргахгүй.

Парламент хуулийн төслийн агуулгыг Хорооны тайлангийн дагуу баталсан бол тухайн төслийн анхны хэлэлцүүлэг хийсэнд тооцно.

Харин Парламентаас Хорооны тайланд өөрчлөлт оруулсан бол уг төслийг дахин судлуулахаар асуудал хариуцсан Хороонд шилжүүлнэ. Асуудал хариуцсан Хороо нь Парламентын шийдвэртэй санал нийлэх, эсхүл өөрчлөлт оруулах тухай санал гаргаж болно. Асуудал хариуцсан Хорооны саналыг Парламент шийдвэрлэснээр хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлэг дуусна.

Хоёрдугаар үе шат: Анхны хэлэлцүүлэг дууссанаас хойш 3 хоногийн дараа хоёрдугаар хэлэлцүүлгийг явуулж Парламент хуулийн төслийг батлах, эсхүл буцаах шийдвэр гаргана.

Нэн яаралтай хэлэлцүүлэх хуулийн төслийн хоёрдугаар хэлэлцүүлгийг Хорооноос тайлан гаруулахгүйгээр хийж болно.

Төслийн хоёрдугаар хэлэлцүүлгийг анх хэлэлцсэн Хороонд, эсхүл өөр Хороонд шилжүүлж болно. Хоёрдугаар хэлэлцүүлгийн талаарх тайлангийн дагуу Парламент нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж, төслийг батална.

Санал хураах журам:

Санал хураалт нь босож зогсох, эсхүл санал хураах төхөөрөмж ашиглах, илээр санал хураах гэсэн хэлбэртэй байна. Спикер санал хураах хэлбэрийг мэдэгдэнэ. Санал хураах хэлбэр дээр хэлэлцүүлэг явуулахгүй.

Спикер шаардлагатай гэж үзсэн, босож зогсох аргаар явуулсан санал хураалт тодорхой үр дүнд хүрээгүй гэж спикер үзсэн, эсхүл төлөөлөгч хүсэлт гаргасан бол босож зогсох санал хураалтын үр дүнг үл харгалзан санал хураалтын төхөөрөмж ашиглан санал хураалт явуулна.

Санал хураах төхөөрөмж ажиллахгүй байх, уг төхөөрөмжөөр явуулсан санал хураалт тодорхой үр дүнд хүрээгүй гэж спикер үзсэн, эсхүл санал тэнцсэн тохиолдолд санал хураалтыг илээр явуулна. Парламентын эцсийн шийдвэрт хамаарахгүй асуудал дээр санал тэнцсэн тохиолдолд санал хураах төхөөрөмжөөр дахин санал хурааж санал дахин тэнцвэл санал хураалтыг илээр явуулна.

Парламентын сонгуулийн журамд сонгуулийн санал хураах асуудлыг нарийвчилан зохицуулна.

2.5.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам⁵¹²

Финланд Улсын Үндсэн хууль 1999 оны 7 дугаар сарын 17-ны өдөр батлагдсан бөгөөд 2007, 2011 онуудад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Үндсэн хууль нь 13 бүлэг 131 зүйлтэй.

⁵¹²https://www.legislationline.org/download/id/8202/file/Finland_Constitution_1999_am2018_en.pdf

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг Парламентын гишүүд, Засгийн газар өргөн барина. Мөн Парламент дор хаяж 50,000 иргэний гарын үсэг зурсан саналыг хүлээн авч үзнэ.

Үндсэн хуулийн 5 дугаар бүлгийн 72 дугаар зүйлд зааснаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Парламент хоёр үе шаттай хэлэлцүүлнэ.

Парламент Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн анхны хэлэлцүүлгээр Үндсэн хуулийн хорооны уг төслийг хэлэлцсэн тухай тайланг хэлэлцэнэ. Уг хэлэлцүүлэг явагдсанаас хойш 3 өдрийн дараа Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг хүлээн авах, эсхүл татгалзах эсэхийг шийднэ.

Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг дараагийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Үндсэн хуулийн хороонд шилжүүлнэ. Парламент уг асуудлыг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх талаар тус Хороонд удирдамж өгч болно.

Парламентын гишүүд нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлгийн үед хөндөгдөөгүй саналаа спикерт бичгээр өгнө.

Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн хоёр дахь хэлэлцүүлэгт оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар батална.

2.5.3. Онц байдлын үед хуралдах тухай⁵¹³

Парламентын гишүүд цаг үеийн асуудлаар нэгдсэн чуулганд хэлэлцүүлэг явуулах тухай саналаа спикерийн зөвлөлд гаргаж шийдвэрлүүлнэ. Хэрэв спикер уг асуудлын талаар хэлэлцүүлэг хангалттай явагдсан гэж үзвэл хэлэлцүүлэг явуулахгүй.

Дараах тохиолдолд нийт улсын хэмжээнд, эсхүл хэсэгчлэн 1 жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар онц байдал зарлана. Үүнд:

- дайн, эсхүл улсын эсрэг бослого гарах нөхцөл байдал үүссэн;
- үндэстний аюулгүй байдалд заналхийлсэн хүчирхийллийн хөдөлгөөн үүссэн;
- Үндсэн хуулийн байгуулал, мөн хүний эрх, эрх чөлөөг устгахад чиглэсэн өргөн цар хүрээтэй үйл ажиллагаа;
- байгалийн гамшиг;
- цар тахал;
- эдийн засгийн хүнд хямралын улмаас нийтийн хэв журам ноцтой доройтсон.

Онц байдал зарласан үед шийдвэр гаргах:

- онц байдлын үед Ерөнхийлөгчийн зарлиг, Засгийн газар тогтоол, шийдвэр гаргаж бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ;
- шийдвэрийг 1 жилээс илүүгүй хугацаагаар гаргах ба шийдвэрт Засгийн газрын онцгой эрхийг, мөн онц байдлыг Финланд Улсын хэмжээнд хэрэглэхгүй бол онц байдал зарласан нутаг дэвсгэрийг тодорхой заана;
- уг шийдвэрийг Парламентад нэн даруй өргөн мэдүүлж шийдвэрлүүлнэ.

⁵¹³ https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1991/en19911080_20030696.pdf

Хэрэв нөхцөл байдал хэвээр үргэлжилж байвал, Ерөнхийлөгчийн зарлигаар Засгийн газарт онцгой байдлын хугацааг сунгахыг шаардлага хүргүүлэх ба Засгийн газар нь Парламентын шийдвэрийн хүчинтэй хугацаа дуусахаас 14 хоногийн өмнө уг хугацаа сунгах тухай саналаа Парламентад өргөн мэдүүлнэ.

2.5.4.Цахим хуралдааны дэг

Финланд Улсын Парламентын дэгийн хуульд түр хугацаанд үйлчлэх шийдвэрийг баталж, Парламент цар тахлын үед үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах, цахим хэлбэрээр хуралдах, зайнаас санал хураах боломжтой болсон. Энэ шийдвэрийг Парламентын даргын зөвлөл, Үндсэн хуулийн хороотой зөвшилцсөний үндсэн дээр гаргасан байна. Санал хураалтыг зайнаас явуулах, эхлэх, дуусах цагийг Парламентын даргын зөвлөл цаг тухайд нь мэдэгдэх болно. Хэрэв санал хураахад асуудал гарсан, эсхүл Парламентын даргын зөвлөл санал хураалт алдаатай болсон гэж үзвэл дахин санал хураалт явуулахаар шийдвэрлэж болно. Хорооны дарга нар Хороогоо зайнаас хуралдуулах эсэхийг шийднэ. Энэхүү зохицуулалт нь 2021 оны 06 дугаар сарын 30-ны өдрийг хүртэл хүчин төгөлдөр байна.

Нэгдсэн хуралдаанаар Онц байдлын акт, Халдварт өвчний тухай акт болон холбогдох бусад хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэр, зөвлөмж гаргасан. Зөвлөмжид:

- хуралдаанд гишүүдийн 4/1 нь хүн хоорондын зайг барьж суудлаасаа үг хэлэх;
- нэгдсэн хуралдаан болон хороодын хуралдаан, сонсгол, уулзалтад зайнаас оролцох;
- Парламентын ордонд амны хаалт зүүхийг зөвлөсөн байна.

2.6.Израил Улс

Израилийн Парламент болох Кнессет (Knesset) нь нэг танхимтай бөгөөд хуралдааны үйл ажиллагаагаа Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хуулиар⁵¹⁴ зохицуулагддаг (2012) байна.

2.6.1.Хуулийн төслийг хэлэлцэх журам

Хуулийн төслийг Конгрессын гишүүд, Засгийн газар, Кнессетийн гишүүн, Байнгын хороо санаачилна.

Хуулийн төслийг чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцсон Кнессетийн гишүүдийн санал хураалтаар батлах, эсхүл буцаана. Гурван хэлэлцүүлгийг хийсний дараа хуулийн төслийг албан ёсны мэдээнд нийтэлснээр хууль хүчин төгөлдөр болно.

Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 75 дугаар зүйлд зааснаар Кнессетийн гишүүн (эсхүл хэсэг гишүүд) хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн бол хамгийн түрүүнд төслөө тайлбарын хамт Кнессетийн Тэргүүлэгчдэд (Кнессетийн спикер, түүний орлогч нар) зөвшөөрүүлэхээр хүргүүлнэ.

Энэ хуулийн 76 дугаар зүйлд зааснаар Кнессетийн хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад оруулахаар зөвшөөрсөн хуулийн төслийг урьдчилсан хэлэлцүүлэгт оруулахаас өмнө хамгийн багадаа 45 хоногийн өмнө Кнессетэд хүргүүлнэ.

⁵¹⁴ Израил Улсын Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хууль. Эх сурвалж: <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Pages/RulesOfProcedure.aspx>

Урьдчилсан хэлэлцүүлэг (Preliminary Debate): Кнессетийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар төслийн урьдчилсан уншилтыг хийнэ.

Төслийг урьдчилсан хэлэлцүүлгээр батлагдсаны дараа хуралдаан даргалагч Кнессетийн анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр аль нэг Байнгын хороонд шилжүүлнэ, эсхүл хуулийн төслийг буцаана.⁵¹⁵

Анхны хэлэлцүүлэг⁵¹⁶:

- Засгийн газрын болон Кнессетийн Байнгын хорооны санаачилсан хуулийн төсөл урьдчилсан хэлэлцүүлэгт ороогүй тул анхны хэлэлцүүлгээс хэлэлцэж эхэлнэ. Энэхүү 2 субъектээс өргөн мэдүүлсэн төслийг Кнессетэд хүргүүлсэн өдрөөс хойш хамгийн багадаа 2 хоногийн дараа хэлэлцэж эхэлнэ;
- Хуулийн төслийг анхны хэлэлцүүлгээр нь баталсны дараа аль нэг Байнгын хороонд хоёр, гурав дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр шилжүүлнэ;
- Кнессетийн гишүүний санаачилсан хуулийн төслийг түүний анхны хэлэлцүүлгийг бэлтгэсэн Байнгын хороонд дараагийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр буцаан шилжүүлнэ.

Хоёр ба гурав дахь хэлэлцүүлэг⁵¹⁷:

- хуулийн төслийг Байнгын хороо хэлэлцсэний дараа чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар нэмэлт хоёр, гурав дахь хэлэлцүүлгийг хийж, санал хураалт явуулна;
- Ихэнх тохиолдолд энэхүү хоёр хэлэлцүүлгийг дарааллаж явуулна.

2.6.2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хэлэлцэх журам

Израил улсад бичмэл Үндсэн хууль байхгүй бөгөөд 1948 оноос хойш албан ёсны баримт бичиг боловсруулах хэд хэдэн оролдлогууд хийсэн ч амжилтад хүрээгүй. Үүний оронд Израил хагас үндсэн хуулийн статустай үндсэн хууль, эрхийн тогтолцоог боловсруулсан.

Захиргааны байгууллагуудын бүрэн эрх, хүний үндсэн эрх гэсэн хоёр үндсэн асуудлыг хамарсан 11 үндсэн хууль (basic law)-ууд батлагдсан. Үүнийн нэг нь Кнессет буюу Парламентын тухай үндсэн хуулийг 1958 онд баталсан.

2.6.3. Онц байдлын үед хуралдах дэг

Хэрэв Кнессет Израил улсад онц байдал үүссэн гэж тогтоовол өөрийн санаачилгаар, эсхүл Засгийн газрын санал болгосноор онц байдал зарлаж болно. Шаардлагатай бол сунгаж болохыг Засгийн газрын тухай суурь хуулийн⁵¹⁸ 38 дугаар зүйлд заасан байна.

Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 69(а)-д зааснаар онц байдал зарлах тухай Кнессетийн тогтоолыг зөвхөн Хамтарсан хорооны зөвлөмжийн дагуу батална.

⁵¹⁵ Израил Улсын Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 78 дугаар зүйл.

⁵¹⁶ Мөн тэнд. 81-83 дугаар зүйл.

⁵¹⁷ Мөн тэнд. 89-92 дугаар зүйл.

⁵¹⁸ Израил Улсын Засгийн газрын тухай суурь хууль. Эх сурвалж:

https://knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm

Энэ хуулийн 68 дугаар зүйлд зааснаар хамтарсан хороонд Гадаад хэрэг, батлан хамгаалахын болон Үндсэн хууль, эрх, шударга ёсны Байнгын хороод орно.

Хамтарсан хороо дээр дурдсан зөвлөмжөө Кнессетэд батлуулахаар хүргүүлсэн бол Кнессет эдгээр зөвлөмжийг аль болох богино хугацаанд хэлэлцэх бөгөөд мэтгэлцээний дараалал дараах байдалтай байна:⁵¹⁹

- хуралдааны зарыг хуралдаан эхлэхээс хамгийн багадаа нэг хоногийн өмнө Кнессетийн гишүүдэд зарлах ба онцгой байдал хэдийнээ үүссэн үүнийг заавал мөрдөхгүй;
- хамтарсан Хорооны дарга хуралдаанд зөвлөмжийн талаар танилцуулах (10 минутаас хэтрэхгүй – Дэгийн §29.3) бөгөөд хуралдааны хэлэлцүүлгийг үр дүнг дүгнэх эрхтэй (5 минутаас хэтрэхгүй – Дэгийн §29.2; 29.3);
- хэрэв уг зөвлөмжийг Засгийн газрын саналаар гаргасан бол Засгийн газрын аль нэг гишүүнээр дамжуулан үндэслэлээ илэрхийлэх эрхтэй;
- хэлэлцүүлгийн төгсгөлд Кнессет саналын дагуу санал хураана.

Хамтарсан хороо нь онц байдлыг цуцлах шаардлагатай гэж үзэн зөвлөмжөө батлуулахаар Кнессетэд хүргүүлнэ.

2.6.4.Цахим хуралдааны дэг

Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хуульд тусгагдаагүй байна.

⁵¹⁹ Израил Улсын Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйл.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Гана Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: https://www.constituteproject.org/constitution/Ghana_1996.pdf?lang=en
- Израил Улсын Засгийн газрын тухай суурь хууль. Эх сурвалж: https://knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm
- Израил Улсын Кнессетийн хуралдааны дэгийн тухай хууль. Эх сурвалж: <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Pages/RulesOfProcedure.aspx>
- Ирланд Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>
- Итали Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн тухай хууль. Эх сурвалж: https://en.camera.it/4?scheda_informazioni=31
- Итали Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: https://en.camera.it/4?scheda_informazioni=23
- Кипр Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын дэгийн тухай хууль. Эх сурвалж: <http://www.parliament.cy/images/media/redirectfile/Rules%20of%20procedure.pdf>
- Кипр Улсын Үндсэн хуулийн 62, 65 дугаар зүйл. Эх сурвалж: https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en
- Колумб Улсын Конгрессын Тавдугаар хууль. Эх сурвалж: <https://www.jesuspinzonortiz.com/LEY%20%20DE%201992/#a33>
- Колумб Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: https://www.constituteproject.org/constitution/Colombia_2015.pdf?lang=en
- Литва Улсын Сеймийн тухай хууль. Эх сурвалж: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d9766070c2f511e883c7a8f929bfc500?jfwid=39x432mh7>
- Литва Улсын Үндсэн хууль. Эх сурвалж: https://www.legislationline.org/download/id/8210/file/Lithuania_Constitution_1992_am2019_en.pdf
- Өмнөд Солонгос Улсын Үндсэн хууль. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=1&lang=ENG
- Өмнөд Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль. Эх сурвалж: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=50740&lang=ENG
- Фижи Улсын Үндсэн хуулийн 11дүгээр бүлэг. https://www.constituteproject.org/constitution/Fiji_2013.pdf?lang=en
- Л.Өлзийсайхан. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дүн шинжилгээ. УБ., 2019 он.
- Л.Өлзийсайхан. Парламентын хуралдааны дэгийн онол, арга зүйн үндэс. УБ., 2010 он.
- Worl e-Parliamen Report 2018. Эх сурвалж: www.ipu.org
- 2020 UN E-Government Survey (Full Report). Эх сурвалж: [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf)
- Continuity of Legislative Activities during Emergency Situations in Selected Countries. Library of Congress. March 2020.
- States of emergency in response to the coronavirus crisis: Situation in certain Member States IV. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652002/EPRS_BRI\(2020\)652002_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652002/EPRS_BRI(2020)652002_EN.pdf)

- <http://www.camara.gov.co>
- <http://www.cylaw.org/nomoi/arith/CAP260.pdf>
- https://elaw.klri.re.kr/eng_service/
- https://korea.assembly.go.kr:447/digital_plenary/menu02.jsp
- <https://www.constituteproject.org>
- https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/ekj_3+2013.pdf
- <https://www.europarl.europa.eu>
- https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1991/en19911080_20030696.pdf
- <https://www.ipu.org>
- https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2020/09/356_295892.html
- <https://www.legislationline.org>
- https://www.legislationline.org/download/id/8202/file/Finland_Constitution_1999_am2018_en.pdf
- Гана Улсын Парламентын цахим хуудас - <https://www.parliament.gh/laws>
- Ирланд Улсын Ерөнхийлөгчийн цахим хуудас - <https://www.oireachtas.ie/en/>
- Ирланд Улсын Үндэсний Парламентын цахим хуудас - <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>